

Κώστας Π. Ραχούτης

Τα Αρβανίτικα Επώνυμα των Ελλήνων και η πορεία τους μέχρι σήμερα

Τα Αρβανίτικα Επώνυμα των Ελλήνων

Απαγορεύεται η μερική ή ολική αναδημοσίευση ή αναμετάδοση ή διασκευή και αναπαραγωγή με οποιονδήποτε τρόπο, ηλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοτυπικό ή ηχογραφικό του παρόντος έργου ή μέρους αυτού, χωρίς την ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ έγγραφη άδεια του ΕΚΔΟΤΗ και του ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ. Νόμος 2121/1993 και Κανόνες Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

«Τα Αρβανίτικα Επώνυμα των Ελλήνων, και η πορεία τους μέχρι
σήμερα»

© Εκδόσεις Ν. & Σ. Μπατσιούλας Ο.Ε., Αθήνα 2013

© Κώστας Π. Ραχούτης
e-book

ISBN: 978-960-6813-67-2

Εκδόσεις Ν. & Σ. Μπατσιούλας

Πανόρμου 83, 11524 Αθήνα, τ: 2103315186, 2130229425

Πελοπίδου 5, 32200 Θήβα, τ: 2262100795, f: 2262027275

url: www.batsioulas.gr

e: info@batsioulas.gr

Κώστας Π. Ραχούτης

Τα Αρβανίτικα Επώνυμα
των Ελλήνων
και η πορεία τους μέχρι σήμερα

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	9
Κατηγορίες επωνύμων	39
Το μετρικό σύστημα των Αρβανιτών	41
Γράμματα με σημασία	43
Ονομασίες ανθρώπινων μελών και οργάνων στα Αρβανίτικα	46
Ανδρικά βαπτιστικά ονόματα και οι παραλλαγές τους στα Αρβανίτικα	49
Γυναικεία βαπτιστικά ονόματα και οι παραλλαγές τους στα Αρβανίτικα	53
A	57
B	58
Γ	74
Δ	88
Z	92
Θ	94
I	97
K	98
Λ	152
M	164
N	206
Ξ	217
Π	218
P	230
Σ	233

T	246
Φ	257
X	262
Ψ	264
Ευρετήριο	265

Εισαγωγή

*Στην κυρά μάνα μας μην δίνετε βοήθεια
ούτε μαγκούρα στο προσκέφαλο σιμά,
γιατί θα δέρνει κάθε μέρα τα παιδιά της
κι όταν μιλάω θα με λέει αληταρά.*

Να λοιπόν πώς ένα απλό στιχάκι ενός τραγουδιού μπορεί να περικλείει μέσα του κομμάτια από την ιστορία ενός λαού. Ενός λαού που έγραψε και συνεχίζει να γράφει λαμπρή ιστορία.

Το θέμα είναι ποιος έδωσε την μαγκούρα στην κυρά μάνα μας. Θα μπορούσε για παράδειγμα, να την έχει δώσει η πολιτεία... μα αυτή ήταν σχεδόν απύσχα σε όλες τις μεγάλες στιγμές αυτού του έρμου τόπου, ακόμα και όταν υπέφερε αυτός ο καταπονημένος λαός της επαρχίας. Διότι ο αστός της Αθήνας, αν εξαιρέσουμε την κατοχή, είχε πάντα τον τρόπο του.

Τις πρώτες μαγκουριές τις φάγαμε στο κεφάλι από πολύ μικρά παιδιά όταν πηγαίναμε δημοτικό σχολείο ακόμα, στα χωριά μας. Εκεί δόθηκαν τα πρώτα «φώτα» των σκοταδιστών. Μετά την εμφύλια περιπέτεια που διέλυσε την φτωχή τούτη χώρα, που κατά την δική μου άποψη πληρώνει ακόμα το βαρύ τίμημα, άρχισε μια άνευ προηγουμένου προπαγάνδα κατά οποιουδήποτε είχε το σθένος να αντισταθεί. Μεγάλοι άνθρωποι, μεγάλοι Έλληνες, ποιητές, μουσικοί, καλλιτέχνες, όποιος τολμούσε να αντισταθεί στη νέα φιλοσοφία

κηρυσσόταν «κομμουνιστής» στιγματιζόταν αυτός και το σόι του, και στην συνέχεια έμπαινε στη διαδικασία του σωφρονισμού. Πολλοί εκδιώχθηκαν, φυλακίστηκαν, βασανίστηκαν, ή και πέθαναν ακόμα από βασανιστήρια.

Η χώρα ζούσε κυριολεκτικά έναν τραγέλαφο. Στην Αθήνα ένα τεράστιο σκηνικό ανθρώπων προσπαθούσε άναρχα να στήσει την δική του παράσταση κάτω από την πίεση της μπότας του δικού του ανθρώπου, του αστυνομικού, του στρατιωτικού, του χαφιέ, και των παρακρατικών ομάδων, όλοι έγιναν ένας μεγάλος αχταρμάς με τελικό στόχο την επιβίωση και το εύκολο χρήμα. Βούτυρο στο ψωμί της αστυνομίας που κόβει και ράβει, οι μυστικές υπηρεσίες, κρατικές και μη, τρομοκρατούσαν τον κόσμο στέλνοντας χαρτιά στα σπίτια με την αξέχαστη πια φράση «δι υπόθεσαν σας».

Με λίγα λόγια το παρακράτος ανέλαβε δράση αποφασισμένο να πατάξει κάθε τι που κατά την γνώμη των «υπερπατριωτών» αυτών θα ήταν σε βάρος του ελληνικού λαού όπως αυτοί τον είχαν φανταστεί, ένα κράτος που το έχτιζαν με βάση το τρίπτυχο «πατρίδα, θρησκεία, οικογένεια». Αυτό το τρίπτυχο άρχισε να διδάσκεται με το στανιό στα σχολεία, στο στρατό, ακόμα και στην εργασία.

Πριν απ' όλα αυτά όμως έχουμε την μεταπολεμική περίοδο, όπου μαζί με τους «κομμουνιστές» και τους «ρεμπέτες», πήρε η μπάλα και τους Αρβανίτες. Εκδόθηκε βασιλικό διάταγμα της τότε κυβέρνησης που απαγόρευε αυστηρά να μιλιέται αυτή η γλώσσα στα σχολεία της Αττικοβοιωτίας και της Κορινθίας.

Θυμάμαι σαν να 'ταν χθες, όταν πήγαίνα Πέμπτη Δημοτικού, και η αγαπημένη μου δασκάλα, Λέλα Καραγιάννη, μου έδωσε έναν ρόλο για την επέτειο της 25ης Μαρτίου. Ήταν ένα σκετσάκι που σαν θέμα είχε το Σούλι και τους Σουλιώτες. Εγώ έπαιζα τον ρόλο του Λάμπρου Τζαβέλα,

τον οποίο είχε φυλακισμένο ο Αλή Πασάς. Κάθε μέρα λοιπόν κάναμε πρόβες ώστε να κατανοήσουμε πλήρως τους ρόλους. Μια μέρα πριν την γιορτή κάναμε την τελευταία πρόβα όπου ήταν συγκεντρωμένοι όλοι οι δάσκαλοι του σχολείου και παρακολουθούσαν την παράσταση. Εγώ, σαν Τζαβέλας πρέπει να ήμουν πολύ καλός αν κρίνω από τα χειροκροτήματα των δασκάλων. Αφού τελειώσαμε τρέξαμε ως συνήθως άναρχα προς την έξοδο, όταν ακούστηκε η φωνή της δασκάλας μου να με καλεί στο γραφείο, προφανώς για κάποιο θέλημα. Εγώ υπάκουσα αμέσως στην εντολή της, αλλά πρώτα φώναξα προς την παρέα μου, στα Αρβανίτικα ώστε να μην καταλάβουν οι δάσκαλοι, ότι θα πάμε για μπάλα στα κάτω αλώνια. Δεν πρόλαβα καν να μπω στο γραφείο, όταν όρμησε μέσα με μανία ο διευθυντής, Αρβανίτης κι αυτός από το διπλανό χωριό. Χωρίς να το καταλάβω με άρπαξε από τον σβέρκο και με έσυρε κυριολεκτικά σβάρνα έξω στο προαύλιο έτσι ώστε να βλέπουν όλα τα παιδιά.

Κρατούσε στο χέρι του μια βέργα από αγριελιά, χοντρή, γεμάτη ρόζους που δεν πρόκειται να ξεχάσω ποτέ. Αφού με έβγαλε έξω, και μαζεύτηκαν όλα τα παιδιά, φώναξε δυνατά πως έπρεπε να τιμωρηθώ παραδειγματικά διότι «*παρέβην τον νόμο του κράτους*» και μίλησα Αρβανίτικα. Την τιμωρία την ανακοίνωσε ταυτόχρονα με την εξαγγελία του παραπτώματος. Σαράντα ξυλιές στα χέρια. Είκοσι και είκοσι. Όσοι έχουν «φάει» έστω και μία ξυλιά από αγριελιά στην παλάμη, μόνον αυτοί μπορούν να καταλάβουν το μέγεθος τού βασανιστηρίου.

Έσφιξα τα δόντια μου και άντεξα και την τελευταία ξυλιά! Και έτσι λοιπόν ο «Λάμπρος Τζαβέλας» έφαγε 40 ξυλιές στα χέρια «διότι μίλησε Αρβανίτικα». Ποιος; Ο Τζαβέλας! Ο Σουλιώτης αρχικαπετάνιος που ήταν Αρβανίτης από τα γεννοφάσκια του, όπως και όλοι οι Σουλιώτες. Αυτό όμως

το έκρυβαν από τον Ελληνικό λαό, το μόνο που μάθαμε στο σχολείο ήταν ότι οι Σουλιώτες ήταν άντρες φοβεροί, θερμοί πατριώτες, μα πάνω απ' όλα πιστοί χριστιανοί, πουθενά όμως δεν υπήρχε γραμμένο ότι ο συγκεκριμένος πληθυσμός ήταν καθαρόαιμοι Αρβανίτες.

Είναι αλήθεια πως τραβήξαμε αρκετά εκεί στην επαρχία, μα είμαστε τυχεροί μέσα στην ατυχία μας. Εμείς χαϊδέψαμε το στάρι στα χρυσά του άγανα, μυρίσαμε το φρεσκοσκαμμένο χώμα τη στιγμή που του αλλάζαμε «βραγιά» με το τσαπί στα περιβόλια, νιώσαμε την μυρωδιά της καλαμιάς τα υγρά πρωινά, φάγαμε όλων των ειδών τα φρούτα χωρίς να τα πλύνουμε μιας και τότε δεν υπήρχαν καν φυτοφάρμακα, φιλήσαμε χέρι παπά κοκαλιάρικο και ροζιασμένο από την τσάπα και το αλέτρι, κάναμε ανθρώπινη αλυσίδα όλοι οι κάτοικοι του χωριού όταν καιγόταν κάποιο σπίτι κουβαλώντας νερό με τους κουβάδες. Πιαστήκαμε χέρι-χέρι μέσα στο χιόνι να μπορέσουμε να φτάσουμε στο μαντρί του φτωχού τσοπάνη να ταΐσουμε τα ευλογημένα από το Θεό ζωντανά του. Βοηθούσαμε με πάθος, αυταπάρνηση και ιερή υποχρέωση ο ένας τον άλλον.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ ένας λαός ταλαιπωρημένος μα καθόλου κουρασμένος, έδωσε τα πάντα στον υπέρ πάντων αγώνα για την αγαπημένη του πατρίδα, ακολουθώντας το παράδειγμα του Μάρκου Μπότσαρη, των Τζαβελαίων, της Μπουμπουλίνας, του Λάλλα και χιλιάδων ανώνυμων παλικαριών που έδωσαν το αίμα τους για την πατρίδα τους. Κορόιδεψε και εκμεταλλεύτηκε με μοναδική μαεστρία τον Τούρκο κατακτητή. Για παράδειγμα όταν οι Τούρκοι πήγαιναν για καταγραφή των κατοίκων, οι Αρβανίτες δήλωναν τα πιο ευφάνταστα και ακραία επώνυμα που μπορεί να φανταστεί άνθρωπος νους, και όταν επέστρεφαν οι Τούρκοι να

εισπράξουν τους φόρους και φώναζαν τα επώνυμα ...τότε έπεφτε το γέλιο της αρκούδας.

Αυτά τα παράξενα και «ακραία» επώνυμα, μοναδικά, που υπάρχουν και διασώθηκαν μέσα στους αιώνες και θα συνεχίσουν να υπάρχουν, έχουν γράψει λαμπρή ιστορία. Αυτά τα επώνυμα προσπάθησα με πάρα πολύ κόπο να περισυλλέξω δεξιά και αριστερά, μα σαν γνήσιος Αρβανίτης που είμαι λειτούργησα έξυπνα, ψάχνοντας τους τηλεφωνικούς καταλόγους της Αττικής (1979-1981). Των Αθηνών που μέσα στην πολυκοσμία και την ανωνυμία «χάθηκαν», κανείς δεν ήξερε τι σήμαιναν αυτές οι παράξενες φράσεις, και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να κρατήσουν τα επώνυμα αυτοί που τα είχαν. Σε αντίθεση με την επαρχία όπου φρόντισαν να τα αλλάξουν ή και να τα παραποιήσουν προσθέτοντας ή αφαιρώντας γράμματα, κατά τέτοιον τρόπο ώστε να μην σημαίνουν κάτι ούτε στα Αρβανίτικα μα ούτε στα Ελληνικά.

Δεν είμαι γλωσσολόγος ούτε ειδικός, απλά γνωρίζω πολύ καλά αυτή την παράξενη γλώσσα που δεν έχει καν γραφή. Και όμως υπάρχει και μιλιέται αιώνες τώρα.

Η αρβανίτικη γλώσσα έδωσε μα και πήρε πάρα πολλά από τη νέα ελληνική, θα τολμούσα να πω πάνε χεράκι-χεράκι. Ένας πολύ σοβαρός λόγος που οι ερμηνείες και οι έννοιες έμειναν αναλλοίωτες μέσα μου, ήταν το γεγονός ότι σε ηλικία δεκαεπτά χρόνων περίπου έφυγα από το χωριό μου με προορισμό την Αθήνα. Αυτή η απομάκρυνση μου από τον τόπο μου λειτούργησε καταλυτικά, δίνοντας μου τον χρόνο και την ευκαιρία να ασχοληθώ σε βάθος, κρατώντας στο μυαλό μου αυτήν την τόσο περίεργη γλώσσα, χωρίς την ευκολία της γραφής. Σας την παραδίδω καθαρή και αμόλυντη μέσα από τα επώνυμα που μπόρεσα να σταχυολογήσω.

Είναι αλήθεια ότι και εγώ ξαφνιαστήκα μέσα από την συγκεκριμένη έρευνα δεδομένου του γεγονότος ότι δεν πίστευα στα μάτια μου σε αυτά που διάβαζα. Προσπάθησα όσο ήταν δυνατόν να αποδώσω πιο αναλυτικά τα ακραία επώνυμα και αυτό ίσως δημιουργήσει αρνητική εντύπωση μα αν θέλεις να αποδώσεις κάτι, και ξέρεις το σωστό, τότε πρέπει να το κάνεις σωστά διαφορετικά μην το κάνεις καθόλου.

Είναι αλήθεια, πως αν κάνεις μία έρευνα και ξαφνικά ανακαλύπτεις ότι αυτά που βλέπεις είναι πολύ δύσκολο και να τα πιστέψεις ακόμη, τότε αρχίζεις να προβληματίζεσαι σοβαρά. Για παράδειγμα ας πάρουμε δύο ακραία επώνυμα στην τύχη: **Μπιθικίρης** και **Φουρλεμάδης**. Το πρώτο σημαίνει *κί-ναιδος*, όχι απλά ομοφυλόφιλος ή gay, όπως το λέμε σήμερα. **Μπιθικίρης** είναι ο παθητικός ομοφυλόφιλος, ο οποίος κατά την συνεύρεσή του με άνδρα παίζει καθαρά τον ρόλο της γυναίκας. Συνεχίζοντας, **Φουρλεμάδης** σημαίνει *αυτός που έχει πολύ μεγάλο πέος*. Συνήθως, τα ακραία επώνυμα που θα συναντήσουμε στην πορεία της έρευνας προέρχονται βασικά από αδυναμίες ή από διαφορετικότητες, οι οποίες πηγάζουν βασικά από τα γεννητικά όργανα του ανθρώπου.

Θα δούμε επίσης, ότι έδιναν μεγάλη σημασία στον πισινό, διότι όπου χρησιμοποιείτο έδειχνε υποτίμηση ή χλευασμό. Για παράδειγμα ο Καραϊσκάκης. Είναι γνωστό ότι στα Ταμπούρια, το στρατόπεδό του ήταν πολύ κοντά με το στρατόπεδο των Τούρκων. Κάθε πρωί, λοιπόν, όταν ο Καραϊσκάκης έβγαινε για έλεγχο του στρατώνα του κι έβλεπε ότι το ίδιο έκανε και ο Τούρκος διοικητής, τότε σήκωνε τη φουστανέλα του και του γύριζε την πλάτη τουρλώνοντας τον πισινό του φωνάζοντας: «*Τούρλια πράπααα*». Με αυτό ήθελε να δείξει ότι δεν τους υπολόγιζε, ότι ήταν τιποτένιοι. Είναι γνωστό, όπως μας ενημερώνουν οι ιστορικοί, ότι ο

Καραϊσκάκης μιλούσε άπταιστα τα αρβανίτικα. Πρώτον, διότι ανδρώθηκε στα Γιάννενα από την επίβλεψη του Αλή, που ήταν Αρβανίτης μεν, Μουσουλμάνος δε. Και δεύτερον, ο τόπος που λάτρευε ο Καραϊσκάκης και είχε και τους περισσότερους φίλους ήταν η Κούλουρη, καθαρά αρβανίτικη περιοχή. Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, ότι η τελευταία του επιθυμία ήταν να θαφτεί εκεί, όπως κι έγινε.

Τις περισσότερες φορές, η ιστορία γράφεται με τους πιο παράδοξους τρόπους. Για παράδειγμα βρίσκουμε πολλά και σημαντικά στοιχεία στα τραγούδια, όπου οι στίχοι τους κρύβουν αποσπάσματα από μάχες, φόνους δολοπλοκίες, έρωτες, πάθη και όλα όσα μπορούν να συνθέτουν την κουλτούρα ενός λαού.

Ένα παιδικό παιχνίδι

Πολλές φορές, όμως, βρίσκουμε ενδιαφέροντα στοιχεία και στα παιδικά παιχνίδια που παίζαμε στα διαλλείματα του σχολείου. Όπως η μακριά γαιδούρα, το μπιζ κ.α.. Υπάρχει, όμως, και κάποιο παιχνίδι που έχει περάσει απαρατήρητο. Στο παιχνίδι αυτό, έπαιρναν μέρος πολλά παιδιά. Αρχικά υπήρχε ένας εθελοντής, ο οποίος δεχόταν να κάτσει πρώτος, αφού στεκόταν όρθιος, τότε σαλτάριζε ένα άλλο παιδί και τον καβαλούσε στην πλάτη. Τότε ο εθελοντής ήταν υποχρεωμένος να τον κρατάει επάνω του, με τα χέρια του από τους μηρούς. Αυτός που είναι καβάλα με το ένα χέρι του έκλεινε τα μάτια με την παλάμη του, ενώ το άλλο το είχε υψωμένο πάνω από το κεφάλι του ψηλά έχοντας κάποια δάχτυλα ανοιχτά, ένα, δύο, τρία, όλα ή και κανένα σφίγγοντας απλά την γροθιά του. Ταυτόχρονα με το σάλτο και την αγκίστρωση στην πλάτη του άλλου, και αφού του έχει κλείσει τα μάτια, με υψωμένο το άλλο χέρι φώναζε δυνατά τα εξής:

*«Τσάμι-τσάμι τούρλια Αλή,
στο καζάνι στην αυλή
φύτρωσε μια λεμονιά
λεμονιά πορτοκαλιά
πόσα είναι τούτα δα;»*

Τώρα, αυτός που ήταν από κάτω έπρεπε με κλειστά τα μάτια να μαντέψει πόσα δάχτυλα έχει ανοιχτά αυτός που του έχει ανέβει καβάλα. Αν μάντεψε σωστά τότε κατέβαινε και καθόταν αυτός στην δυσχερή θέση του άλλου . Και πήγαινε λέγοντας.

Αν τώρα, ρίξουμε μια προσεχτική ματιά στον στίχο που φώναζε ο επιβαίνων, τότε διαπιστώνουμε ότι εκεί κρύβεται μια ολόκληρη ιστορία. *«Τσάμι-τσάμι τούρλια αλή»* δηλαδή, Τσάμηδες και Αλή πασά δεν σας υπολογίζουμε. *«Τούρλια και σε σας, τούρλια και στον Αλή»*. Ως γνωστόν οι Τσάμηδες ήταν αγάδες Μουσουλμάνοι, όπως και ο Αλή πασάς άλλωστε. *«Στο καζάνι στην αυλή, φύτρωσε μια λεμονιά, λεμονιά πορτοκαλιά»* υπονοεί ότι έχουμε και δικά μας χώματα που τα ορίζουμε και σαν νομάδες τα μεταφέρουμε όπου θέλουμε και δεν σας έχουμε ανάγκη. *«Τούρλια, λοιπόν στους Τσάμηδες, τούρλια και στον Αλή»*.

Και όλα αυτά τα λέει αυτός που είναι καβάλα. Θέλω, λοιπόν, με όλα αυτά να πω πως οι Έλληνες Αρβανίτες δεν το έβαλαν ποτέ κάτω. Ήταν και είναι πολύ υπερήφανοι και κυρίως δεν άφηναν κανένα να τους καβαλήσει. Να, λοιπόν, πώς ένα παιδικό παιχνίδι μπορεί να σέρνει μέσα του πράγματα που δεν διασώθηκαν ή δεν καταγράφηκαν πουθενά.

Τραγούδια και παραμύθια

Σημαντικό επίσης ρόλο έπαιζαν και τα τραγούδια τους, καθώς και τα παραμύθια τους. Και τα δυο αυτά στοιχεία είναι πάρα πολύ σημαντικά αφού πρωταγωνιστούν στο να

διατηρηθεί και να διασωθεί η παράδοση ,η κουλτούρα, τα ήθη και τα έθιμα των λαών.

Μέσα από τα τραγούδια τους οι άνθρωποι εκφράζουν, τα καλά, τα κακά, τους καημούς, τις πίκρες τους, τα βάσανα τους, ακόμα και τις εθνικές τους στιγμές. Το τραγούδι δίνει με τον δικό του τρόπο, και με πλήρη γλαφυρότητα, τους τόνους της καθημερινότητας. Είτε το θέλουμε είτε όχι, το τραγούδι είναι ο πρωταγωνιστής εδώ. Παράλληλα, είναι και η ταυτότητα των λαών. Έτσι λοιπόν δεν είναι δυνατόν να αφήσουμε ασχολίαστο το τραγούδι. Το ελληνικό δημοτικό τραγούδι, όπως γνωρίζουμε όλοι, είναι άρρηκτα δεμένο με το αρβανίτικο στοιχείο και μάλιστα σε μεγάλο βαθμό. Το ελληνικό αρβανίτικο τραγούδι, λειτουργεί με τον ίδιο τρόπο που λειτουργεί και η γλώσσα, δηλαδή, είναι και αυτό δίγλωσσο, περιπλέκεται με μεγάλη άνεση και ακρίβεια όσον αφορά τον στίχο μα και τον ρυθμό. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε κάτι πάρα πολύ ενδιαφέρον. Αν προσέξουμε λιγάκι περισσότερο, θα διαπιστώσουμε πως κανένα κλέφτικο δημοτικό τραγούδι δεν έχει αρβανίτικα λόγια, αλλά τα ερμηνεύουν, στις περισσότερες περιπτώσεις Αρβανίτες ερμηνευτές. Γ. Παπασιδέρης, Γ. Μεϊντανάς, Γεωργία Μητάκη, Κ. Κυριακάτης, και πλήθος άλλων γνωστών και άγνωστων τραγουδιστών.

Το ότι το κλέφτικο τραγούδι ερμηνεύεται από Αρβανίτες αλλά σε άπταιστα Ελληνικά δεν είναι καθόλου τυχαίο, διότι είναι τραγούδι με εθνική σημασία και έπρεπε να το κατανοούν όλοι. Ενώ τα χορευτικά τους κομμάτια, ήταν δίγλωσσα ή καθαρά αρβανίτικα. Μάλιστα, αν γινόταν ένας γάμος μεταξύ Αρβανιτών, τότε έπαιζαν μόνον αρβανίτικα τραγούδια, αλλά στην περίπτωση που ένας εκ των δύο δεν ήταν Αρβανίτης, τότε τα τραγούδια γίνονταν δίγλωσσα.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο είναι ότι στο αρβανίτικο τραγούδι δεν υπάρχει αμανές δηλαδή το χαρακτηριστικό,

αμάν-αμάν. Αντιθέτως το ακούμε συχνότατα στα νησιώτικα, τραγούδια των Κυκλάδων και της Κρήτης, ειδικότερα στην τελευταία. Επίσης δεν είναι τυχαίο ότι ξεσηκώθηκαν πρώτοι και καλύτεροι, κατά την επανάσταση του 1821 και ρίχτηκαν με μεγάλη μανία στον κατακτητή. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Μάρκου Μπότσαρη, που είχε σπείρει τον τρόπο στους Τούρκους, διότι τους επιτίθετο νύχτα, φροντίζοντας πάντα, σαν απόγονος των παμπόνηρων Σουλιωτών, να σημαδεύει τους άντρες του, ώστε να αναγνωρίζονται στο σκοτάδι, με αποτέλεσμα, να προκαλεί πανικό στους αγουροξυπνημένους και να αλληλοσκοτώνονται μεταξύ τους.

Με την ευκαιρία, ας ρίξουμε και μια ματιά σε ένα τραγούδι, από τα πολλά που έχουν μεταφραστεί ανεπιτυχώς στα Ελληνικά, το *Μη με δέρνεις καλέ μάνα*.

Μη με δέρνεις καλέ μάνα, πούσπασα καινούρια στάμνα.

-και στη συνέχεια-

Δίχως στάμνα και βαρέλα, μάνα μου, θα μούρθει τρέλα.

Ας δούμε τώρα το τραγούδι στα αρβανίτικα.

Τσάιτα βουτς' ν' μόι μ' μ'

Πα τσι ούι ντο πίμ πρ'μ'

-και στη συνέχεια-

Καμ μπαρμπάτσιν βουτσαρά,

Ντο μα ντρένι πα παρά.

Η σωστή μετάφραση του τραγουδιού είναι:

Έσπασα την βαρέλα μωρ' μάνα και τι νερό θα πιούμε το βράδυ

-και στη συνέχεια-

Έχω μπάρμπα βαρελά, θα μου την φτιάξει χωρίς λεφτά

Μετά τα τραγούδια, θα κάνουμε μια αναφορά στα παραμύθια. Τα παραμύθια στα παιδιά των Αρβανιτών τα λένε

αποκλειστικά και μόνον οι γιαγιάδες, οι οποίες χαίρουν και μεγάλης εκτίμησης. Θα αναφέρω ένα ανέκδοτο παραμύθι, το οποίο δεν έχει καταγραφεί πουθενά, από όσο είμαι σε θέση να γνωρίζω. Μου το έχει διηγηθεί η γιαγιά μου, όταν ακόμα δεν πήγαινα σχολείο! Ήταν μητέρα της μάνας μου, και πέθανε πάνω από εκατό χρονών. Το όνομα της ήταν Κατερίνα Παπαναγιώτου, του Γιωργούλα, ήταν το παρατσούκλι της, αλλά εμείς οι δικοί της την αποκαλούσαμε **Μαμίτσια** που σημαίνει *παραμιάνα*, δεδομένου, ότι είχε παντρευτεί τον παππού μου, ο οποίος είχε μείνει χήρος και με παιδιά και τα οποία μεγάλωσε μαζί με τα δικά της και δεν τα ξεχώρισε ποτέ! Γι' αυτό τιμής ένεκεν την έλεγαν και **Μαμίτσια**, που στη δεύτερη εκδοχή της σημαίνει *η αγαπημένη όλων των παιδιών*.

Όταν ήμασταν μικρά, λοιπόν, και καθόμασταν στην **βάτρα** (τζάκι) τον χειμώνα, συνηθίζαμε να παίρνουμε μια μεγάλη φέτα ψωμί, στην συνέχεια της καρφώναμε ένα πιρούνι στη μια πλευρά ώστε να μπορεί να στέκεται όρθιο απέναντι στη φωτιά και να ροδοκοκκινίσει. Μόλις ήταν έτοιμο, το παίρναμε, και του βάζαμε επάνω λάδι και ζάχαρη, και τρώγαμε μεγάλες ποσότητες. Αυτό, έπρεπε να ελεγχθεί, διότι γινόταν αλόγιστη κατανάλωση του πολύτιμου ψωμιού, του λαδιού, καθώς και της, ακριβής τότε, ζάχαρης. Μόλις λοιπόν άρχιζαν τα κρύα, και καθόμασταν στο τζάκι, και βάζαμε το ψωμί αντίκρυ στην φλόγα, η αγράμματη, μα πάνσοφη Αρβανίτισσα, έπρεπε να μας αποτρέψει από την σπατάλη. Τότε, μας μάζεψε όλους κοντά στη φωτιά, έβαζε και η ίδια μια φέτα ψωμί έτσι, ώστε να την βλέπουμε όλοι καθώς ψηνόταν, και παράλληλα άρχιζε την διήγηση του παραμυθιού.

Μότιτ μανάρεζα ίμε, ερδ ιν ζοτ ν' δε εδέ ου φόλι τούτι πράμβετ τ' βεν ν' πλατέ τ' κατούντιτ, ε τ' θον παράποναι τσι καν γκα νιέρζετ.

[Τον παλιό καιρό μαναράκια μου, ήλθε ο θεός στη γη,

και κάλεσε όλα τα πράματα, ζώα και φυτά να πάνε στην πλατεία του χωριού και να πούνε αν έχουν παράπονα από τον άνθρωπο.]

Βάτε εδέ ινζότ ατιέ, εδέ ου μπλιόδν τούτι, ι πίειτι ψε κανν παράπονο γκα νιερίου.

[Πήγε και ο θεός εκεί, και παράλληλα μαζευτήκανε όλα. Τα ρώτησε λοιπόν ο θεός αν έχουν παράπονο από τον άνθρωπο.]

Ου ρ βιτ μπάθα, εδέ ι θα. Να μούα μ' μαρ'ν εδε μ' ζίενιεν σα λίοσεμ εδε παστάι μ' χαν!

[Πετάχτηκε το *κουκί* και του είπε: «Να εμένα με παίρνουν και με βράζουν μέχρι να λειώσω και μετά με τρώνε!»]

Μιρ τα μπ'ν. (ι θα ινζότ)

[Καλά σου κάνουν (είπε ο θεός).]

Παστάι ου γκρε κίκιρα, εδε θα. Να μούα μ' στερ'ν ν' ούι τ'ρ' νατ'ν, εδε μπ'νεμ λιούτς, ε παστάι μ' ζιεν εδέ μούα εδέ μ' χάν.

[Μετά σηκώθηκε το *ρεβίθι (κίκιρα)* και του είπε: «Να και μένα με ρίχνουν στο νερό και μουλιάζω όλη νύχτα, και γίνομαι «λιούτς», μετά με βράζουν και μένα και με τρώνε!]

Μιρ τα μπ'ν εδε τι. (ι θα ινζότ)

[Καλά σου κάνουν και σένα (του είπε ο θεός).]

Παστάι ου γκρε εδέ ρούσι εδέ ι θα. Εδέ μούα μ' πρες ν', εδέ παστάι ,μ' σκάλιν με κ'μπ' σα λίοσεμ φούντιτ ε μπ'νεμ βερρ, εδέ παστάι μ' πιν εδέ ντέχχεν.

[Μετά σηκώθηκε και το σταφύλι (*ρούσι*) και είπε: «Και μένα με κόβουν, και μετά με πατάνε με τα πόδια τους μέχρι που λιώνω τελείως, μετά με κάνουν κρασί, με πίνουν και μεθάνε».]

Μιρρ τα μπ'ν εδέ τι, άστου πρεψ, ψε με βερρ'ν ξελιόδετ νιερίου εδέ χαρόν. Τι σπρεψ τ' κεσς παράπονο, ψε τ' ντούαν, τ' στερ'ν μπούτιτ εδέ φλε γκρόχ'τ. γκαγιό σκε δίκιο.

[Καλά σου κάνουν και σένα, έτσι πρέπει γιατί με το κρα-

σί ξεκουράζονται οι άνθρωποι και ξεχνάνε. Γι' αυτό εσύ δεν πρέπει να έχεις παράπονο, διότι σε βάζουν στο βαρέλι και κοιμάσαι στην ζεστασιά! Γι' αυτό δεν έχεις δίκιο.]

*Ατιέ όμως κέιν βάτουρ εδέ τούτι μπέρατ, Βάτε κάλι, πέ-
λια, λιόπα, ντέλεα, δία, γαιδούρεα, πούλια, ζόγκετ, εδέ τούτι
τ' έγκρατ. Ου σινοίον λοιπόν, εδέ βουν εκπροσοπο λιόπ'ν, σι
κουτούκιε τσ' για, τ' φλιάς περ άτα.*

[Εκεί όμως είχανε πάει και όλα τα ζωντανά, πήγαν, το άλογο, η φοράδα, η αγελάδα, η προβατίνα, η γίδα, η γαι-
δούρα, η κότα, και όλα τα άγρια πουλιά. Συνεννοήθηκαν
λοιπόν και έβαλαν εκπρόσωπο την αγελάδα σαν αγαθιάρα
που είναι να μιλήσει αυτή για όλους.]

Ου γκρε λοιπόν λιόπα εδέ ι θα ινζότιτ.

[Σηκώθηκε λοιπόν η αγελάδα, και είπε του θεού.]

*Νέβε να ι χιπν'ν καβάλλ ε να ζεψν εδέ να β'ν τ' αρμόιμ
άρρατ, ε λιόδεμι σιούμ.*

[Εμάς μας καβαλάνε, μας ζεύουν, και μας βάζουν να ορ-
γώσουμε τα χωράφια, και κουραζόμαστε πολύ.]

Μιρρ τα μπ'ν εδέ γιούβε. (ι θα ινζότ)

[Καλά σας κάνουνε και σας (της είπε ο θεός).]

Νε πο παστάι μ' μίελνι ν, ε μ' μαρ'ν κλιούμσιν εδέ ε πιν τνιέλτ.

[Ναι αλλά μετά με αρμέγουν, μου παίρνουν το γάλα και
το πίνουν τα παιδιά τους.]

Μίρρ ε ψων (ι θά ινζότ)

[Καλά να πάθεις (της είπε ο θεός).]

*Κουτούκιε ξεκουτούκιε, λιόπα... σινεχίς. Ναι πο παστάι μ'
θερν' εδέ μ' χαν, βετ'μ πελ'ν, εδέ κάλιν σχανν.*

[Κουτή-ξεκουτή, η αγελάδα συνέχισε. Ναι αλλά μετά με
σφάζουν και με τρώνε, μόνον την φοράδα και το άλογο δεν
τρώνε.]

*Α! γκίγκιου τ' τ' θομ (ι θα ινζότ) κάλι για ιργκ'ντ γκα μούα
ε σχάχετ.*

[Α! Για άκου να σου πω (της είπε ο θεός) το άλογο και η φοράδα δεν τρώγονται γιατί είναι αγιασμένα από μένα.]

Τσ' τ' μπ'ν λιώπεζα εντάρα, ου γκρε ε βάτε πράπα πλατίες.

[Τι να κάνει η καημένη η αγελαδίτσα, σηκώθηκε και πήγε πίσω από την πλατεία.]

Άτιε νε νι αν'ζ όμως ρι εδέ γκρούρ'ζα, εδέ σφλιτ καταφάρε, ε πα ινζότ εδέ ε πείιτι..

Εκεί σε μια γωνίτσα όμως καθότανε και το σταράκι, και δεν μιλούσε κατακαθόλου, το πρόσεξε αυτό ο θεός, και το ρώτησε.

Εσύ σταράκι, γιατί δεν μιλάς καθόλου; Είσαι ευχαριστημένο; Όχι θεούλη μου, εγώ έχω μεγάλο παράπονο από τους ανθρώπους.

Δηλαδή, (ε πείιτι ινζότ) το ρώτησε ο θεός.

Να εκεί που κάθομαι τι ζεστά και τι καλά στο αμπάρι μου, έρχονται και με παίρνουν, και με πετάνε έξω στο χώμα, στο κρύο, και μετά με θάβουνε.

Καλά σου κάνουνε (ι θα ινζότ) του είπε ο θεός.

Μετά φυτρώνω και γίνομαι καταπράσινο, και ομορφαίνω πολύ, μετά τα μαλλιά μου γίνονται ολόχρυσα, και εκεί που καμαρώνω με την ομορφιά μου, ξέρεις τι μου κάνουν;

Τι, (ι θα ινζότ) το ρώτησε ο θεός.

Να, έρχονται οι άνθρωποι με κάτι κοφτερά ντραπάνια και με κόβουνε.

Καλά σε κάνουνε (ι θα ινζότ) του είπε ο θεός.

Μετά όμως, με πάνε στο αλώνι και βάζουνε αυτά τα ζα με τα πέταλα και με κάνουνε (λίντε- κλίντε).

Καλά σε κάνουνε (ι θα ινζότ) του είπε ο θεός

Ναι αλλά μετά ξέρεις τι μου κάνουν; (ι θα ζότιτ εδέ κλιάν) είπε του θεού με κλάματα. Με πετάνε σε κάτι μεγάλες πέτρες και με κάνουν σκόνη, αλεύρι.

Καλά σε κάνουν (ι θα ινζότ) του είπε ο θεός.

Ναι αλλά το τελευταίο δεν το αντέχω θεούλη μου. Με ρίχνουν στον καυτό φούρνο και με ψένουνε.

Καλά σου κάνουνε (ι θα ινζότ) του είπε ο θεός.

Ναι αλλά είναι και μερικοί κακοί που δεν φτάνει που με ψένουν μια φορά, αλλά με ξαναψένουνε!

Ινζότ, ου προβληματίς, ζου μιέκρ'τ' ε σφόλι καταφάρε, ακούρ ου σκεψ πακ, κρούαιτι κρίετ, εδέ θα.

[Ο θεός προβληματίστηκε, έπιασε τα γένια του και δεν μίλησε κατακαθόλου . αφού σκέφτηκε για λίγο, έξυσε το κεφάλι του και του είπε.]

Αααααα! Εδώ έχεις δίκιο! Γι' αυτό όσοι σε ξαναψένουνε, ψωμί να μην χορταίνουνε!

Έχει πολύ ενδιαφέρον εδώ ο τρόπος που η αγράμματη, μα σοφή Αρβανίτισσα, χρησιμοποιεί την ελληνική γλώσσα. Ξετυλίγει το παραμύθι με μοναδική μαεστρία. Αρχίζει με καθαρή δίγλωσση διάλεκτο, πού χρησιμοποιούν οι Αρβανίτες της Βοιωτίας. Για παράδειγμα: «παράπονο», «πρεψ», «δίκιο» και «λοιπόν» ταιριάζουν άψογα στο κείμενο. Αλλά εντύπωση κάνει και το «ου σινοίσν», συνεννοήθηκαν δηλαδή, και βάλανε την αγελάδα «την κουτούκια», την χαζή, να βγάλει το φίδι από την τρύπα, ξέροντας τα άλλα ζώα τον προορισμό τους. Εξ άλλου, η αγελάδα είναι ολοκληρωμένο ζώο και το έχει ανάγκη ο άνθρωπος. Γι' αυτό έβαλαν την αγελάδα την κουτούκια, μπας και τουμπάρει το θεό, ο οποίος χρησιμοποιεί πληθυντικό για τα ζώα και λέει «καλά σας κάνουν και σας». Δεν χάνει όμως την ευκαιρία να μας διδάξει πως δεν τρώγεται ποτέ το άλογο, διότι είναι αγιασμένο από τον θεό. Μα είναι γνωστή πια η αγάπη των Αρβανιτών προς το άλογο, γι' αυτό και του έχουν δώσει αυτό το υπέροχο όνομα **κάλι** (εκ του κάλους)

Στην συνέχεια βρίσκουμε το «κουτούκιε-(ξε)κουτούκιε», «λιόπα», «σινεχίς». Προσέξτε πως χρησιμοποιεί το (ξε).

Κουτή, (ξε)κουτή η αγελάδα συνέχιζε, «σινεχίς».

Εντύπωση επίσης κάνει και η συχνά επαναλαμβανόμενη φράση του θεού, ώστε να μπει καλά στο παιδικό μας μυαλό, όπως και η μορφή του, γι' αυτό λέει στο τέλος «ο θεός έπιασε τα γένια του», θέλοντας έτσι να δείξει την αυστηρότητά του.

Τα παραμύθια είναι για τα παιδιά, γι' αυτό είναι διδακτικά. Αυτός είναι και ο λόγος που στον διάλογο με το σιτάρι η γιαγιά χρησιμοποιεί πεντακάθαρα ελληνικά, δεν υπάρχει ούτε μια λέξη αρβανίτικη μέχρι πριν το τέλος του παραμυθιού, ρίχνει εκεί όλο το βάρος, ώστε να μπορέσουμε να κατανοήσουμε πλήρως την σημασία του.

Αλβανοί και Αρβανίτες

Θα ήθελα να ξεκαθαρίσω ορισμένα πράγματα που αφορούν σε αυτήν εδώ την προσπάθεια. Τελευταία και με την απότομη είσοδο της τεχνολογίας, και συγκεκριμένα του διαδικτυακού χώρου, βλέπω πράγματα που δεν μου αρέσουν και δεν συμφωνώ. Διαβάζω σε διάφορα blogs πάρα πολλές ανεύθυνες αναφορές σχετικά με του Έλληνες Αρβανίτες, όπου ο καθένας λέει την άποψή του ελεύθερα. Αυτό από μια μεριά είναι καλό. Αλλά από την άλλη ελλοχεύει ο κίνδυνος να παραποιούνται όλα και να παραχαράσσεται η ιστορία. Για παράδειγμα τα σχόλια που δημοσιεύουν σε blogs Αλβανοί αμόρφωτοι που στόχο σαν έχουν την παραπληροφόρηση των συμπατριωτών τους, με σκοπό να περάσουν το μήνυμα της μεγάλης Αλβανίας και άλλες τέτοιες ανακρίβειες.

Εδώ, θα δούμε και θα μάθουν όλοι οι εμπλεκόμενοι στα Βαλκάνια ότι υπάρχουν πάρα πολύ παλαιές φυλές στον Ελλαδικό χώρο που μιλούν στη δική τους διάλεκτο. Άσχετα αν μοιάζει κάποια γλώσσα πολύ με μια άλλη. Π.χ. τα ελληνικά αρβανίτικα με τα αλβανικά της Νοτίου Αλβανίας, όμως, όχι της

Βόρειας. Οι Βορειοηπειρώτες έχουν την ίδια προφορά και σύνταξη με τα ελληνικά αρβανίτικα, ενώ οι Αλβανοί της Βορείου Αλβανίας χρησιμοποιούν μία διάλεκτο, η οποία είναι δυσνόητη για τους Έλληνες Αρβανίτες. Το ότι αρκετές λέξεις ταιριάζουν με τις αλβανικές, αυτό δεν λέει απολύτως τίποτα. Διότι και οι Αμερικάνοι αγγλικά μιλάνε, αλλά δεν είναι σε καμία περίπτωση Άγγλοι. Αμερικάνοι γεννήθηκαν και Αμερικάνοι θα πεθάνουν. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και με τους Έλληνες Αρβανίτες. Έλληνες γεννήθηκαν και Έλληνες θα πεθάνουν.

Αυτό, βέβαια, δεν περιμένετε να το μάθετε από εμένα. Αυτό φαίνεται από την ιστορία του τόπου. Όπου οι Έλληνες Αρβανίτες κατά τον ξεσηκωμό του '21, καπεταναίοι και μη έδωσαν το αίμα τους, μαζί με όλα τα άλλα ελληνόπουλα έτσι ώστε να ζούμε σήμερα ελεύθεροι και να γράφουμε αυτά που γράφουμε χωρίς να μας τραβάει κανείς το αυτί.

Κοινωνικό περιβάλλον

Για την ιστορία του τόπου του ο καθένας έχει την δική του άποψη. Ανάλογα με τις εμπειρίες του και την ορθολογιστική ή μη διαπαιδαγώγηση που πήρε από το σπίτι του. Καθώς και από το οικογενειακό, φιλικό ή κοινωνικό περιβάλλον που μεγάλωσε και διδάχθηκε τα βασικά.

Τα βασικά σε έναν Έλληνα Αρβανίτη είναι πολύ λίγα, απλά και δωρικά.

Α) η μπέσα.

Όταν δίνουμε την **μπέσα**, πρέπει ταυτόχρονα να υπάρχει και σφίξιμο των χεριών. Χειραψία, δηλαδή. Η **μπέσα** δεν χρειάζεται τρίτο πρόσωπο για να επιβεβαιώσει το γεγονός ή τον λόγο για τον οποίο δόθηκε. Και δεν υπάρχει επιστροφή ούτε μετάνοια αφότου δοθεί. Γι' αυτό χρειάζεται μεγάλη προσοχή όταν την δίνουμε σε συνανθρώπους μας.

Και κάτι σημαντικό: η **μπέσα** δεν είναι συμφεροντολογικής σημασίας. Δηλαδή, δίνεται μόνο σε περιπτώσεις που αφορούν σε θέματα ηθικής επί το πλείστον. Επίσης, είναι σημαντικό να αναφέρουμε εδώ ότι η **μπέσα** χρησιμοποιείται και στην ομερτά. Γι' αυτό έχουμε το προνόμιο εμείς οι Αρβανίτες να μην έχουμε βγάλει σε δύσκολες εθνικές υποθέσεις προδότες. Για να κατανοήσουμε την έννοια, την **μπέσα** στη ζωή σου δεν θα την δώσεις πάνω από τρεις ή τέσσερεις φορές. Αυτή ήταν η άποψη του πατέρα μου.

Β) η υπακοή όλου του σογιού στον μεγαλύτερο και σοφότερο.

Η αρβανίτικη φιλοσοφία είναι περίεργη. Τις όποιες αποφάσεις τις παίρνει ο άντρας και οι υπόλοιποι υπακούουν τυφλά. Συνήθως όποιος αντιδρά φεύγει από μόνος του, δεν διώκεται ποτέ, ούτε αποβάλλεται από το σόι. Αυτό δεν υπάρχει, ούτε μπορεί να το επιβάλλει κανείς και ισχύει ακόμη κι αν σκότωσε ή έκλεψε, εκτός, αν λειτούργησε **παμπέσικα**. Αν έγινε κάτι τέτοιο, τότε φεύγει από μόνος του και προσπαθεί να σταθεί στα πόδια του, αποκομμένος για πάντα από τους δικούς του.

Σημαντικότατο, όμως, ρόλο παίζει η γυναίκα του σπιτιού, η οποία υπακούει τυφλά στον άντρα της. Τις όποιες αποφάσεις πρόκειται να πάρουν για τα παιδιά, όπως σπουδές, παντρεία, μετανάστευση, τον πρώτο λόγο έχει η μάνα. Στην περίπτωση απώλειας του πατέρα, η μάνα επωμίζεται όλο το βάρος της οικογένειας. Όταν συμβαίνει να μην υπάρχει αγόρι στην οικογένεια, τότε εκτοπίζεται το όνομά της και παίρνει όνομα σύνθετο, όπου το πρώτο συνθετικό αποτελείται από το όνομα του άντρα της. Π.χ. η *χήρα του Παναγιώτη (Πανούση)* αποκαλείται **Πανούσaina**, του Δημήτρη (*Μήτσου*) αποκαλείται **Μήτσaina** κ.ο.κ.. Στην περίπτωση

που υπάρχει αγόρι στο σπίτι τότε θα κάνει αυτό κουμάντο αλλά μόνο όταν απολυθεί από τον στρατό. Ο στρατός για τους Έλληνες Αρβανίτες λειτουργεί καταλυτικά.

Αξίζει τον κόπο σε αυτό το σημείο, να αναφερθώ σε κάτι προσωπικό. Με τον πατέρα μου είχα πάρα πολύ καλή σχέση. Ουδέποτε διαφωνήσαμε ή ανταλλάξαμε λόγο. Ο άνθρωπος αυτός με φίλησε μόνο μια φορά στη ζωή μου, την ημέρα που έφυγα για τον στρατό. Το μεγαλύτερο αγόρι της οικογένειάς τραβούσε όλο το ζόρι. Ήταν ατυχία να είσαι πρωτότοκος γιος σε μια αρβανίτικη οικογένεια.

Αφότου ο νέος τελείωνε τον στρατό και γύριζε στο σπίτι του επωμιζόταν τα βάρη της οικογένειας, αλλά πάντα υπό την καθοδήγηση της χήρας μάνας του. Πρώτο και κύριο μέλημα ήταν να παντρέψει όλα τα αδέρφια του, κορίτσια και αγόρια, που ήταν μικρότερα από αυτόν και στο τέλος να παντρευτεί κι εκείνος. Αν τώρα, στράβωνε κάτι σε κάποια αδελφή του και δεν παντρευόταν, τότε ή έμενε και αυτός ανύπαντρος ή αν παντρευόταν συζούσε με την οικογένειά του και την είχε υπό την προστασία του μέχρι να πεθάνει.

Αν στο τέλος κατάφερνε να παντρευτεί και να κάνει δική του οικογένεια, τότε είχε τελέσει το καθήκον του κατά πως λέει η παράδοση. Τότε και μόνο τότε, το άτομο αυτό γινόταν κάτι σαν αρχηγός, σαν γενάρχη. Μέχρι τον θάνατό του παρέμενε ο αρχηγός όλου του σογιού.

Αν για οποιοδήποτε λόγο ήταν τσακωμένος με κάποιον από το σόι του, αυτό δεν ήταν εμπόδιο για να συναντηθούν σε περίπτωση που προέκυπτε ένα σημαντικό πρόβλημα μεταξύ τους, ώστε να το λύσουν από κοινού και μετά ξανά να μην λένε καλημέρα. Σε περίπτωση σύρραξης μεταξύ των σογιών, ιδιαίτερα για λόγους τιμής, όσο μεγάλο κι εάν ήταν το μίσος των τσακωμένων συγγενών, έμπαινε στην άκρη, μέχρι να λυθεί η διαφορά με το αντίπαλο σόι. Και μετά ξανά-μανά τα ίδια.

Έχει μεγάλη σημασία εδώ, να πούμε ότι σε περίπτωση σύρραξης αυτές που ήταν θερμόαιμες και επιθετικές ήταν οι γυναίκες τους. Αυτές παρότρυναν τους άντρες τους να αναμετρηθούν βίαια μεταξύ τους. Και μερικές φορές αυτού του είδους η αναμέτρηση απέβαινε μοιραία. Προσοχή μεγάλη, εδώ. Στους Έλληνες Αρβανίτες δεν υπάρχει βεντέτα. Ό,τι έγινε, έγινε, αναμέτρηση ήταν και τελείωσε. Εκτός αν κάποιος επιτέθηκε ύπουλα ή όπως λένε οι ίδιοι **παμπέσικα** (χωρίς «μπέσα» δηλαδή). Εξού και το επώνυμο **Παμπέσης** (ο μη έχων «μπέσα»). Ο **παμπέσης** μετά την ενέργειά του αυτή αποβάλλονταν από το σόι, δεν είχε, δηλαδή, την στήριξή τους και σε σπάνιες περιπτώσεις βρισκόταν νεκρός, χωρίς να γνωρίζει κανείς τα αίτια του θανάτου του. Τον έθαβαν βιαστικά και χωρίς κόσμο στην κηδεία του. Συνήθως, όμως, μετά την ενέργειά του εξαφανίζονταν και δεν ξαναγύριζε ποτέ στον τόπο του.

Γ) Λόγοι τιμής.

Η τιμή για τους Έλληνες Αρβανίτες παίζει πρωταρχικό ρόλο. Αυτό θα το διαπιστώσουμε και από την ρίζα της συγκεκριμένης λέξης. Προσέξτε: **τιμ** στα αρβανίτικα σημαίνει *δικό μου*. Όταν χρειαστεί να βάλουμε άρθρο τότε μπαίνει στο τέλος της λέξης. Το άρθρο εδώ είναι το «η» και μπαίνει ως εξής: **τίμ-η** και σημαίνει *το δικό μου* που ίσως και να έχει σχέση με την αρχαία ελληνική (τιμάω - τιμώ).

Εδώ, θα δούμε ότι υπάρχουν πράγματα που δεν έχουν λογική, με τα σημερινά δεδομένα. Για παράδειγμα, μια κοπέλα όσα χρόνια κι αν περνούσαν δεν έπρεπε να έρθει σε επαφή με άνδρα πριν να παντρευτεί. Αυτό βέβαια, δεν την εμπόδιζε να συναντιέται κρυφά κυρίως σε δύσβατα σημεία, όπως σπηλιές, γκρεμούς, βράχια αν ζούσε σε ορεινή περιοχή. Και σε σπαρτά ή αγριόχορτα, βάτους κ.λπ. εάν ζούσε σε πεδινό περιβάλλον.

Για να γίνει ένας γάμος έπρεπε να υπάρξει μια περίοδος δοκιμαστική, χωρίς σεξ υποτίθεται. Αυτή η περίοδος λέγεται αρραβώνας, όπου ο γαμπρός μπορεί να πηγαίνει στο σπίτι της κοπέλας, να την επισκέπτεται, αλλά όχι να διανυκτερεύσει εκεί. Αν, όμως, το επιθυμεί δεν του το απαγορεύει κανένας. Απεναντίας, τον παροτρύνουν με τον τρόπο τους οι οικείοι της κοπέλας να κοιμηθεί εκεί το βράδυ. Αν, όμως, γίνει κάτι τέτοιο, μαύρο φίδι που τον έφαγε. Αυτή θα γίνει και η αυριανή γυναίκα του. Δεν υπάρχει επιστροφή. Πριν, όμως, και από τον αρραβώνα υπάρχει σε πολλές περιπτώσεις και ο λόγος. Ο λόγος δινόταν μεταξύ των οικογενειών, όχι, όμως με «μπέσα». Ήταν μια προφορική συμφωνία ότι σε σύντομο χρονικό διάστημα θα γίνονταν και οι αρραβώνες. Αυτό βέβαια, δεν εμπόδιζε σε τίποτε τον λογοδοσμένο, εάν ήθελε να κοιμηθεί στο σπίτι της κοπέλας. Το αντίθετο μάλιστα.

Όπως είναι κατανοητό από την στιγμή που ο νέος δεχόταν να κοιμηθεί στο σπίτι της κοπέλας, δεν υπήρχε γυρισμός και αυτό το γνώριζαν όλοι. Έτσι, η οικογένεια της κοπέλας φρόντιζε και το διέδιδε με τρόπο, ώστε και να ήθελε ο νεαρός αργότερα να αποποιηθεί των ευθυνών του, δεν θα είχε ούτε την στήριξη της οικογένειάς του. Το αντίθετο μάλιστα, έπεφταν όλοι επάνω του και του «υπενθύμιζαν» τι θα έκανε αυτός αν η συγκεκριμένη κοπέλα ήταν αδελφή του.

Ας δούμε, όμως, πώς αντιδρούσαν οι Έλληνες Αρβανίτες στη μοιχεία. Η Αρβανίτισσα δεν δίνει και μεγάλη σημασία αν ακούσει ότι ο άντρας της την απάτησε. Αυτήν την ενδιαφέρει πώς συμπεριφέρεται στην ίδια. Αν δηλαδή, είναι σωστός στις οικογενειακές του υποχρεώσεις, την αγαπάει και την σέβεται (στα μάτια της πάντα) τότε θα το ξεπεράσει λέγοντας: «άντρας είναι καλά της έκανε». Αυτό συμβαίνει στην περίπτωση που η γυναίκα που πήγε με τον παντρεμένο είναι ελεύθερη. Στην περίπτωση, όμως, που η γυναίκα

είναι και αυτή παντρεμένη, τότε «βράσε όρυζα». Θα γίνει της κακομοίρας .

Συνήθως, μπλέκονται και τα δύο σόγια. Πρώτα το σόι της παντρεμένης γυναίκας, αλλά προσέξτε, μόνο από την μεριά του άντρα της και όχι από την μεριά των δικών της. Αυτοί δεν ασχολούνται καθόλου. Συνήθως, η καημένη γυναίκα διαπομπεύεται, ενώ δεν έχει επιπτώσεις ο άντρας, παντρεμένος ή μη, που πήγε μαζί της.

Αν, όμως, γίνει το λάθος και πειραχτεί ο μοιχός τότε επίκειται μεγάλη σύρραξη μεταξύ του σογιού του μοιχού και του σογιού του άντρα της μοιχαλίδας με πολύ δυσάρεστα αποτελέσματα. Και εδώ, ό,τι κι αν γίνει δεν υπάρχει βεντέτα. Επίσης, μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η κατοπινή συμπεριφορά του κόσμου καθώς και του συζύγου προς την μετέπειτα πορεία της μοιχαλίδας. Για παράδειγμα, με το θέμα των παιδιών. Δηλαδή, πώς αντιδρούν τα παιδιά της μοιχαλίδας σε τέτοιες περιπτώσεις. Καταρχήν, πρέπει να τονίσουμε πως ο χωρισμός ενός ζευγαριού με παιδιά είναι αδύνατος όσο παράξενο κι αν ακούγεται αυτό. Για να καταλάβετε καλύτερα, όταν ένα αρβανίτικο ζευγάρι που είναι από το ίδιο μέρος, χωριό ή κεφαλοχώρι, ό,τι και να συμβεί αποκλείεται να χωρίσει αλλά κι αν γίνει αυτό, τότε ο ένας από τους δύο μεταναστεύει. Αν, τώρα, η μοιχαλίδα έχει παιδιά μεγάλα, αυτά θα φύγουν από κοντά της. Αν τα παιδιά είναι μικρά, τότε αφοσιώνεται με όλη την ψυχή της σ' αυτά, μιας και ο σύζυγός της την έχει πλέον να του μεγαλώνει τα παιδιά, να του μαγειρεύει συν όλα τ' άλλα.

Μετά την απιστία η γυναίκα που έχει παιδιά δεν διώκεται από το σπίτι, απλά ξέρει τι την περιμένει και σφίγγει τα δόντια της υπομένοντας το μαρτύριο μέχρι να γεράσει. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά την διάρκεια της συμβίωσης, μετά το στραβοπάτημα, η καημένη γινόταν σάκος του μποξ για όλα

τα μέλη της οικογένειας. Όπως, καταλαβαίνουμε ο στιγματισμός ήταν μεγάλος και τότε της έμενε και το παρατσούκλι όπως για παράδειγμα το **καντούτσε**, δηλαδή *έχει το μυαλό της στο ντούτσι*. Και αυτό γινόταν στη συνέχεια επώνυμο.

Όλα αυτά συμβαίνουν στην μοιχαλίδα, με τον μοιχό, όμως, τι γίνεται; Απολύτως τίποτα. Ο μοιχός χαίρει της εκτίμησης των άλλων, ακριβώς όπως και πριν. Ίσως και περισσότερο, διότι κατά κάποιον τρόπο αυτός έκανε ό,τι έκανε, αλλά δεν δίνει λόγο σε κανένα. Ξαναγυρίζει στο σπίτι του και αν είναι σωστός και στις οικογενειακές του υποχρεώσεις. Τότε η γυναίκα του τον δέχεται κοντά της σαν να μην συμβαίνει τίποτα. Και από δω θα προκύψει επώνυμο. Διότι αν το επιδιώκει συχνά, τότε θα του κολλήσουν το **Μα-καντάσης** και αυτό το παρατσούκλι είναι σίγουρο ότι στη συνέχεια θα γίνει επώνυμο.

Δ) Κληρονομικές υποθέσεις.

Οι κληρονομικές υποθέσεις των Ελλήνων Αρβανιτών παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον επειδή δεν υπάρχει τίποτα γραμμένο. Τα πάντα, με ελάχιστες εξαιρέσεις, λειτουργούσαν ομαλότατα χωρίς το παραμικρό πρόβλημα.

Το πατρικό σπίτι έμενε πάντοτε στο μικρότερο παιδί, και ιδιαίτερα το αγόρι, το στερνοπούλι, το οποίο είχε και την φροντίδα των γονιών του για όσο εκείνοι ζούσαν. Δηλαδή, το παιδί και η οικογένεια που δημιουργούσε είχε την υποχρέωση να συντηρεί τους γονείς και να διαβιώνουν μαζί στο ίδιο σπίτι.

Αν δεν υπήρχε αγόρι στην οικογένεια και υπήρχαν μόνο κορίτσια τότε το μικρότερο από αυτά, όταν θα παντρευόταν θα έπαιρνε το σπίτι, καθώς και ένα μεγάλο μέρος της περιουσίας και θα είχε σαν υποχρέωση ό,τι και ο μικρότερος γιος που προαναφέραμε. Σε αυτή την περίπτωση, ο γα-

μπρός πήγαινε στο σπίτι και έμενε μαζί με την γυναίκα του και τους γονείς της στον ίδιο χώρο. Αυτός λεγόταν σώγα-μπρος και έκανε ζωή χαρισάμενη, τα έβρισκε όλα έτοιμα. Περιουσία, γυναίκα, σειρά καλή, συν του ότι όλοι δούλευαν πλέον γι' αυτόν.

Όταν ερχόταν η ώρα για την μοιρασιά της περιουσίας, αν ζούσε ο πατέρας την έδινε στα παιδιά του δια λόγου. Εδώ, δεν χωράει «μπέσα» διότι αυτό ήταν νόμος άγραφος και γινόνταν παρουσία όλων των μελών της οικογένειας. Στην περίπτωση που κάποιο από τα μέλη της οικογένειας δεν ήταν παρών (π.χ. είχε μεταναστεύσει) τότε καλούνταν ένα συγγενικό πρόσωπο της απολύτου εμπιστοσύνης ως μάρτυρας. Ό,τι τροπή και αν πάρουν τα κληρονομικά στην πορεία, κανείς δεν προσβάλλει την δια λόγου διαθήκη και όποιος το κάνει αυτό στιγματίζεται. Μπορεί να έχει τις καλύτερες σχέσεις με όλους τους συγχωριανούς του μα δεν θα αποκτήσει ποτέ το απαιτούμενο «βάρος» ούτε αυτός, ούτε και η οικογένειά του για πάρα πολλά χρόνια. Βέβαια, με τα χρόνια και την παγκοσμιοποίηση τα πράγματα αλλάζουν κι εδώ. Και οι Αρβανίτες πια πηγαίνουν στα κατά τόπους συμβολαιογραφεία και τακτοποιούν τις κληρονομικές τους υποθέσεις.

Ε) Παραβατικότητα.

Εδώ, πρέπει να προβληματιστούν όλοι οι Έλληνες Αρβανίτες δεδομένου ότι δεν είναι και οι πιο υπάκουοι πολίτες αυτής της χώρας. Άγνωστο γιατί, αλλά δεν θέλουν να έχουν κάποιον στο κεφάλι τους για να τους επιβάλλει έστω τα αυτονόητα. Δεν πρέπει να παραβλέψουμε ίσως το γεγονός ότι στο σύνολό τους τα αρβανιτοχώρια της Βοιωτίας λειτουργούσαν αυτόνομα. Και δεν ήθελαν ειδική επιτήρηση. Αυτό το γνώριζαν οι Αρχές και δεν τοποθετούσαν ποτέ σταθμούς Χωροφυλακής σε αυτά τα χωριά.

Οι Αρβανίτες δεν είναι και πολύ τιθασευμένοι στις κλοπές. Εξάλλου, δεν ξεχνάμε ότι πρόκειται για νομαδική φυλή και αυτό από μόνο του φτάνει να μας δώσει να καταλάβουμε πως ό,τι βρεθεί στον δρόμο τους ξέφραγο, θα το πάρουν. Μόνο για να τραφούν. Όχι, να το εμπορευθούν.

Ο Έλληνας Αρβανίτης δύσκολα θα μπει σε ξένο σπίτι να κλέψει. Γι' αυτό και μέχρι πριν από λίγα χρόνια δεν κλείδωναν στα χωριά ποτέ τα σπίτια τους. Δεν θα το πιστέψετε αλλά μέχρι και την δεκαετία του '80 δεν είχαν κλειδιά των σπιτιών τους οι περισσότεροι.

Στην περίπτωση που κάποιος έφηβος πέσει σε σφάλμα, όπως συνηθίζουν να λένε, και είναι η πρώτη φορά, θα το αντιμετωπίσουν με στωικότητα χωρίς κριτικές και τέτοια. Ακόμη και στην περίπτωση που η αστυνομία διεξάγει έρευνες δεν πρόκειται να βρει ποτέ, μα ποτέ άκρη. Αυτό το γνωρίζουν οι Αρχές. Αν, όμως, ο νεαρός το επαναλάβει δεν θα έχει για δεύτερη φορά την στήριξη των συμπατριωτών του.

Το παράξενο είναι πως αν υπάρξει πολιτική παραβατικότητα, δηλαδή, εμπλέκεται στα πολιτικά με βίαιο τρόπο, τότε υπάρχει σχετική γκρίνια στην οικογένεια.

Τα Αρβανίτικα που έμαθα...

Αυτά είναι τα βασικά χαρακτηριστικά αυτής της τόσο παράξενης φυλής Ελλήνων, που κράτησε για πάνω από χίλια χρόνια μια γλώσσα χωρίς γραφή. Μια γλώσσα που έρχεται τώρα και μας φωνάζει ότι έχει δική της ρίζα με αρχαιοελληνικούς ήχους. Οτιδήποτε ακούγεται δεξιά και αριστερά περί αλβανικών φύλων είναι θεωρίες και ιστορίες για αγρίους.

Έμαθα να μιλάω αυτή τη γλώσσα από μικρό παιδί. Την διδάχτηκα από τους γονείς μου, μα περισσότερο από τους γέροντες του χωριού. Είχα την τύχη να δουλεύω από μικρός στο καφενείο του πατέρα μου, κι όπως καταλαβαίνετε εκεί

μαζεύονταν όλοι οι γέροι και άρχιζαν να μιλούν για «σημεία και τέρατα» που λέει και ο Ελύτης. Αφουγκραζόμουν κάθε λέξη και κάθε λεπτομέρεια αυτής της γλώσσας με αποτέλεσμα να γνωρίζω πολλά πράγματα. Και κυρίως να κατανοώ την προέλευσή τους.

Η προέλευση μιας λέξης είναι το παν. Εγώ, όμως, δεν είμαι ούτε γλωσσολόγος, ούτε ειδικός επιστήμονας, ώστε να καταπιαστώ με τέτοιου είδους θέματα. Εδώ θα καταθέσω **μόνο** αυτά που γνωρίζω, δηλαδή, θα αναλύσω μόνο τα επώνυμα που γνωρίζω βάσει των γνώσεών μου και μόνο.

Αν προσέξετε θα δείτε πως δεν υπάρχει βιβλιογραφία, ώστε να αντλήσω πληροφορίες, όπως γίνεται σε παρόμοιες περιπτώσεις. Εδώ, η μόνη πηγή πληροφόρησης είναι οι τηλεφωνικοί κατάλογοι του ΟΤΕ και ειδικότερα της Αττικής. Και θα μου πείτε: γιατί μόνο της Αττικής; Διότι, μόνον εδώ έμειναν απείραχτα τα επώνυμα. Στην επαρχία τα άλλαξαν δυστυχώς.

Δεν θα ανατρέξω ούτε σε ειδικούς, αλλά ούτε και σε περιηγητές, οι οποίοι έχουν αφήσει μεγάλο έργο πίσω τους. Εδώ, είναι διαφορετική περίπτωση. Θα ασχοληθούμε με λέξεις αρβανίτικες, που χρησιμοποιούνται από ντόπιους Έλληνες για χιλιάδες χρόνια σε τέτοιο σημείο ώστε να γίνουν αναπόσπαστο μέρος της ελληνικής κοινωνίας εκφράζοντάς την μέσα από τα επώνυμα των πολιτών της.

Τα επώνυμα των Αρβανιτών πολλοί άνθρωποι προσπάθησαν στο παρελθόν να τα βάλουν σε τάξη. Αλλά δεν υπάρχει κάτι ακόμα που θα κάνει την σημερινή και τις επόμενες γενιές να σκύψουν με μεγαλύτερη προσήλωση και προσοχή στις ρίζες μας. Στο παρόν πόνημα, θα αναλύσω τα επώνυμα με βάση τις γνώσεις μου γύρω από τα αρβανίτικα όπως τα έμαθα στο χωριό μου, τις Πλαταιές, από τους παππούδες και τις γιαγιάδες, τους γονείς μου, τους γονείς των φίλων

μου, τους γείτονες, τους ανθρώπους της καθημερινότητας, όπως για παράδειγμα την θειάκα Γερακλέσια, γυναικα του μπαρμπα-Γερακλή Μακρή (όπου Γερακλής = Ηρακλής, που είχε το παρατσούκλι «Φουρλεκούκης» και θα το βρείτε στο γράμμα «Φ»). Η θειάκα Γερακλέσια, λοιπόν, έβγαινε στην αγορά όταν ερχόταν ο ψαράς. Ήθελε να αγοράσει ψάρια μα ήταν πολύ φτωχή και τα χρήματα δεν της έφταναν για να αγοράσει πολλά κι επειδή ντρεπόταν γι' αυτό, έλεγε στον ψαρά: «Συγγνώμη, σαμ νι δίφραγκο πισκ ψε κάμ μάτσεν χα-διάρε». Απίστευτη πρόταση. Προσέξτε, πώς η αγράμματη μα δίγλωσση Αρβανίτισα χρησιμοποιεί την αρβανίτικη με την νέα ελληνική.

Αυτό εννοώ όταν λέω ότι θα αναλύσω τα αρβανίτικα επώνυμα σε σχέση με ό,τι διδάχτηκα. Προσοχή, όμως. Ό,τι έχω διδαχτεί δεν είναι μπασταρδεμένο με άλλου είδους έννοιες και ορισμούς. Αυτά που θα δείτε και θα διαβάσετε εδώ είναι ανόθευτα ελληνικά αρβανίτικα. Μια πραγματικά ελληνική διάλεκτος με βαριά προφορά.

Όλοι αυτοί οι παππούδες που έρχονταν στο καφενείο δεν είχαν απομακρυνθεί από τον τόπο τους παρά μόνο όταν πήγαν στο στρατό και πολέμησαν στη Μικρασία, στην Αλβανία και αργότερα στην Αντίσταση.

Άκουγα με προσοχή ότι όταν μπήκαν στην Αλβανία ήταν χαρούμενοι επειδή γνώριζαν τη γλώσσα. Αλλά διαψεύστηκαν οικτρά. Με πολύ μεγάλη δυσκολία μπορούσαν να συνεννοηθούν. Για παράδειγμα ο πατέρας μου Παναγιώτης Ραχούτης (Ντεντελής) μου είχε διηγηθεί πως όταν μπήκαν σε κάποιο σπίτι για να ζητήσουν τρόφιμα, εκείνος τους μίλησε στα αρβανίτικα τρεις τέσσερις φορές για να καταλάβουν. Κι όταν ο Αλβανός συνεννοήθηκε με την γυναίκα του μεγαλοφώνως, ο πατέρας μου δεν κατάλαβε απολύτως τίποτα.

Αυτοί, λοιπόν, οι παππούδες, οι πολύ απλοί άνθρωποι, που γύρισαν από την Αλβανία σακατεμένοι από τις κακουχίες και τα κρυοπαγήματα, φιλάσθενοι και ακρωτηριασμένοι, δεν έπαιρναν φράγκο σύνταξη. Λέγοντας χαρακτηριστικά πως «ό,τι κάναμε το κάναμε για την πατρίδα και όχι για τα λεφτά». Κάθονταν, λοιπόν, και ανέλυαν τα πάντα στα αρβανίτικα, τα καλοκαίρια κάτω από την σκιά της κληματαριάς και τους χειμώνες γύρω από την ξυλόσομπα, στο κέντρο του καφενείου. Μιλούσαν τα αρβανίτικα που αυτοί γνώριζαν χωρίς τις επιστημονικές προσεγγίσεις των ειδικών γλωσσολόγων μεταξύ των οποίων και του Πουκεβίλ και άλλων πολλών.

Από αυτούς αντλώ τις γνώσεις και τα ερεθίσματά μου, τους παππούδες και τις γιαγιάδες σαν την θειάκα Γερακλέσια ή την Μαντραχαλίνα, η οποία ήταν ειδική στο ράψιμο παραδοσιακών στολών, ενώ παράλληλα διατηρούσε και το μοναδικό μπακάλικο στο χωριό ή τη θεία Πολίτα (Πολυτίμη) που ήταν η ορθοπεδικός του χωριού, όπου τρέχαμε όλοι μετά από τα συχνά κατάγματα σε χέρια και πόδια, ώστε να μας γιατρέψει και παράλληλα να μας προστατεύσει και από το ξύλο που θα τρώγαμε από τους δικούς μας. Μας έλεγε δε με τρυφερότητα «Κου ε τσάιτε μόνι μανάρεζα είμε». Αυτή την φράση συγκεκριμένα δεν την καταλαβαίνει με τίποτα ένας Αλβανός. Ή την φράση της θειάκας Γερακλέσιας «Συγγνώμη νιέ δίφραγκο πίσκ ψε κάμ μάτσιεν χαδιάρε». Από αυτήν την φράση μόνο το «πισκ» που είναι το ψάρι και το «μάτσε» που είναι η γάτα, ξέρει ένας Αλβανός. Για τα υπόλοιπα δεν έχει ιδέα, διότι αυτή είναι άλλη διάλεκτος.

Αυτήν ακριβώς την διάλεκτο θα χρησιμοποιήσω κι εγώ. Πιστεύω ότι όσοι ενδιαφέρεστε πραγματικά θα μου συγχωρήσετε λάθη ή παραλήψεις. Στο κάτω-κάτω έχω διαχωρίσει την θέση μου. Ο σκοπός αυτής της προσπάθειας είναι καθαρά λαογραφικός και όχι επιστημονικός.

Κατά την διάρκεια αυτού του πονήματος δεχόμουν πολλά τηλεφωνήματα από γνωστούς και φίλους, οι οποίοι θέλοντας να με βοηθήσουν μου υπενθύμιζαν διάφορα επώνυμα. Αλλά τους ευχαριστούσα, λέγοντας πως μόνο αν είναι κάπου γραμμένο το επώνυμο (π.χ. σε κάποιο έγγραφο και χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα), μόνο τότε θα μπορούσα να το συμπεριλάβω μεταξύ των άλλων.

Έχει μεγάλη σημασία να αναφερθώ σε κάτι πάρα πολύ σημαντικό, διότι είναι επόμενο μετά την κυκλοφορία του συγκεκριμένου βιβλίου να υπάρξουν και αντιδράσεις, του τύπου ότι υπάρχουν κι άλλα επώνυμα τα οποία δεν συγκαταλέγονται μεταξύ των επωνύμων σε αυτή την έκδοση. Σαφώς και υπάρχουν. Πάρα μα πάρα πολλά επώνυμα, γνήσια αρβανίτικα, που δεν συμπεριλαμβάνονται εδώ.

Δεν μπήκα στην εύκολη διαδικασία να σκαλίσω αλφανικά λεξικά, ώστε να βρω συγκεκριμένα επώνυμα ώστε να κάνω εκτύπωση. Δεν είναι αυτός ο σκοπός μου. Όχι, αγαπητοί μου. Εγώ, ανέλυσα τα επώνυμα βάσει των γνώσεών μου από τα αρβανίτικα που έμαθα από τους παππούδες, τις γιαγιάδες και τον περίγυρο του χωριού μου.

Τα αρβανίτικα επώνυμα είναι γύρω στα χίλια. Μα εγώ, πρόσεξα πάρα πολύ γιατί η αρβανίτικη γλώσσα που μιλιέται στην Βοιωτία είναι αρχαία γλώσσα. Γι' αυτό και δεν χρησιμοποιεί όλα τα επώνυμα. Υπάρχει, δε η περίπτωση, οι φάρες των Αρβανιτών να είχαν και διαφορές ως προς την διάλεκτο που χρησιμοποιούσε η κάθε μία από αυτές. Θα σας φανεί παράξενο μα τα αρβανίτικα των Σπαταναίων για παράδειγμα έχουν διαφορές από των Βοιωτών. Κι εγώ, σαν Βοιωτός περιορίστηκα αυστηρά στην περιοχή μου. Τα άλλα είναι για τους ειδικούς και τους ιστορικούς.

Κατηγορίες επωνύμων

Τα επώνυμα των Ελλήνων Αρβανιτών μπορούν να χωριστούν στις παρακάτω κατηγορίες:

1. Επώνυμα τα οποία προέρχονται από τις συνήθειες του ατόμου. Όταν κάποιος είχε μια συνήθεια που ξένιζε τους υπόλοιπους, πολύ εύκολα του κολλούσαν ένα σχετικό παρωνύμιο το οποίο τις περισσότερες φορές παρέμενε ως επώνυμο, π.χ. **τζάθας**, **ξυπόλυτος**.

2. Επώνυμα που προέρχονται από αναπηρίες, π.χ. αν κάποιος είχε κάποια πάθηση στα μάτια και δεν έβλεπε τον φώναζαν **κίόρη**. Επίσης αν κάποιος ήταν πολύ κοντός τον φώναζαν **σκούρτη**.

3. Επώνυμα που προέρχονται από σημαντικά μέρη του σώματος. Εδώ θα δούμε ότι την πρωτιά την έχουν τα γεννητικά όργανα των ανθρώπων, ανδρών, γυναικών, αγοριών και κοριτσιών. Π.χ. **Πίτσης**, **Τούτας**, **Ντούτσης**, κ.λπ., απ' όπου προέρχονται και τα «ακραία» επώνυμα. Επίσης σημαντικό ρόλο έχουν και τα οπίσθια του ανθρώπου με τα οποία υπονοούνταν κατωτερότητα και χλευασμός, π.χ. **Μπιθικότσης**, **Μπιθιπούλιας**, **Μπιθαράς**.

4. Επώνυμα που προέρχονται από το χρώμα του δέρματος, και των μαλλιών, π.χ. **Κριεκούκης**, **Κριεζής**, **Μπιθιζής**.

5. Επώνυμα που προέρχονται από τα μικρά ονόματα τα οποία οι Αρβανίτες τα διασκεύαζαν στην δική τους διάλεκτο . π.χ. **Λιάμης**, **Χαράλαμπος** ή **Ντρίτσας**, **Ανδρέας**, και άλλα πολλά.

6. Επώνυμα που δηλώνουν υποκορισμό όπως **Μπούρεζας**, **Μανάρεζας**, κ.λ.π.

7. Επώνυμα για τους μη έχοντες, που αρχίζουν από πα- ή σκα- όπως **Παπούλιας** ή **Σκαμπούρης**, κ.α.

8. Επώνυμα για τους έχοντες, που αρχίζουν από κα- όπως **Καπαράς**, **Καμπούκας**, κ.λ.π.

9. Επώνυμα που προέρχονται από ζώα, πτηνά, φυτά, όπως **Ντάσης**, **Πούλιας**, **Μπάρης** κ.λ.π.

10. Επώνυμα που δηλώνουν το επάγγελμα, όπως **Τσιαγκούρης**, **Βουτσάς**, κ.λ.π.

Οι επιβήτορες

Μια κατηγορία που προκαλεί εντύπωση είναι και τα επώνυμα που προέρχονται από τους «επιβήτορες», τα αρσενικά ζώα δηλαδή, που είχανε στην κατοχή τους. Αν πάρουμε με τη σειρά τους επιβήτορες θα δούμε ότι όλοι έδιναν επώνυμα στους κατόχους τους:

Το αρσενικό πρόβατο, το κριάρι, λέγεται **ντάσι** και μας δίνει το επώνυμο **Ντάσης**. Ο ιδιοκτήτης του όμως λεγόταν **κα-ντάσης**, δηλαδή έχει **ντάσι**.

Το αρσενικό κατσίκι, ο τράγος, λέγεται **τσιάπ** και μας δίνει το επώνυμο **Τσιάπης**. Ο ιδιοκτήτης του λεγόταν **κα-τσιάπης**, αυτός που έχει **τσιάπι**.

Το αρσενικό γουρούνι λέγεται **ντερκ** και δίνει το επώνυμο **Ντέρκος**.

Το αρσενικό μοσχάρι λέγεται **ντεμ** και δίνει το **Ντέμης**, το οποίο μεταφορικά σημαίνει και αυτόν που πάει με πολλές γυναίκες.

Το μετρικό σύστημα των Αρβανιτών

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει το μετρικό σύστημα των Αρβανιτών, όπου το μέτρημα γίνεται με γρήγορο τρόπο δεδομένου ότι όλες οι συναλλαγές γίνονταν «στο πόδι», στα παζάρια και τις υπαίθριες αγορές. Φυσικά το μέτρημα τους χρησιμεύει και στην μέτρηση των κοπαδιών τους και της παραγωγής τους.

Οι Αρβανίτες μετράνε αρχικά κανονικά κατά μονάδες, όμως στη συνέχεια χρησιμοποιούν δεκάδες, εικοσάδες και εκατοντάδες.

A (ανά μονάδες)	B (ανά δεκάδες)
NIE = 1 (ένα)	NIE ΔΙΕΤ = 10
NTI = 2 (δύο)	NTI ΔΙΕΤ = 20
TPE = 3 (τρία)	TPE ΔΙΕΤ = 30
KATP = 4 (τέσσερα)	KATP ΔΙΕΤ = 40
ΠΕΣ = 5 (πέντε)	ΠΕΣ ΔΙΕΤ = 50
ΓΚΙΑΣΤ = 6 (έξι)	ΓΚΙΑΣΤ ΔΙΕΤ = 60
ΣΤΑΤ = 7 (επτά)	ΣΤΑΤ ΔΙΕΤ = 70
TET = 8 (οκτώ)	TET ΔΙΕΤ = 80
N'NT = 9 (εννέα)	N'NT ΔΙΕΤ = 90
ΔΙΕΤ = 10 (δέκα)	NIE KINT = 100

Γ (ανά εικοσάδες)	Δ (ανά εκατοντάδες)
NIE ZET = 20	NIE KINT = 100
NTI ZET = 40	NTI KINT = 200
TPE ZET = 60	TPE KINT = 300
KATP ZET = 80	KATP KINT = 400
	ΠΕΣ KINT = 500
	ΓΚΙΑΣΤ KINT = 600
	ΣΤΑΤ KINT = 700
	TET KINT = 800
	N'NT' KINT = 900
	NIE MILIE = 1000

Το νούμερο τέσσερα το χρησιμοποιείται πολύ συχνά για να δηλώσει υπερβολή. Π.χ. όταν καταριούνται κάποιον, ενώ η κατάρα λέγεται ν' μ', την πολλαπλασιάζουν πάντα επί τέσσερα, δηλαδή *κάτρ ν' μ'* ή «κατρανέμια» στα Ελληνικά, δηλαδή τέσσερεις κατάρες μαζί.

Γράμματα με σημασία

«ζ»: υποκορισμός

Μεγάλο ρόλο στα Αρβανίτικα παίζει το γράμμα «ζ», το οποίο όταν χρησιμοποιείται στην λήγουσα δηλώνει υποκορισμό. Για παράδειγμα θα πάρουμε μερικές τοποθεσίες της Αττικής όπως Βάρκιζα που παίρνει το όνομα της από την βάρκα, αλλά αν θέλουμε να αναφερθούμε σε μικρή βάρκα τότε θα βάλουμε στο τέλος της λέξης το γράμμα «ζ». Η κατάληξη αυτή, όπως και πλήθος άλλων λέξεων, δεν χρησιμοποιείται στην αλβανική, είναι καθαρά ιδίωμα της ελληνικής αρβανίτικης ντοπιολαλιάς. Οι τοποθεσίες που συναντάμε στην Αττική, την Στερεά Ελλάδα και την Πελοπόννησο και έχουν στο τέλος το υποκοριστικό «ζ» είναι κατά 99% αρβανίτικες χωρίς αμφιβολία.

Μερικά παραδείγματα είναι τα: **Βάρκι(ζα)** η μικρή βάρκα, **Καμαρί(ζα)** η μικρή καμάρα, **Αμυγδαλέ(ζα)** η μικρή αμυγδαλιά, **Καλογρέ(ζα)** η μικρή καλογριά, **Νταρδέ(ζα)** η μικρή αχλαδιά, **Αγριλέ(ζα)** η μικρή αγριελιά, **Αν(ζα)** η μικρή γωνιά, **Σκαρπί(ζα)** το μικρό(ψιλό) καυσόξυλο, **Μολέ(ζα)** η μικρή μηλιά, κ.λπ..

Το παράξενο είναι πως δεν βρίσκουμε εύκολα τέτοιες τοποθεσίες στην Ήπειρο! Αποτελεί ένα θέμα που περιπλέκει ακόμα περισσότερο την παρουσία των Ελλήνων Αρβανιτών στον ελλαδικό χώρο, ενώ ο Παπαρηγόπουλος και άλλοι ιστορικοί έχουν αφήσει πολύ λίγες πληροφορίες σχετικά με την καταγωγή των Αρβανιτών της Ελλάδας.

Το βασικό αυτό γράμμα θα το συναντήσουμε και σε πολλά επώνυμα όπως το **Μαναρέ(ζ)ας**, το **μικρό χαϊδεμένο αρνί**, **Μπούρε(ζ)ας**, το **αντράκι**, **Τούτου(ζ)ας**, ο **έχων μικρό πέος**, **Λιόπε(ζ)ας**, η **μικρή αγελαδίτσα**.

«σ»: στέρηση

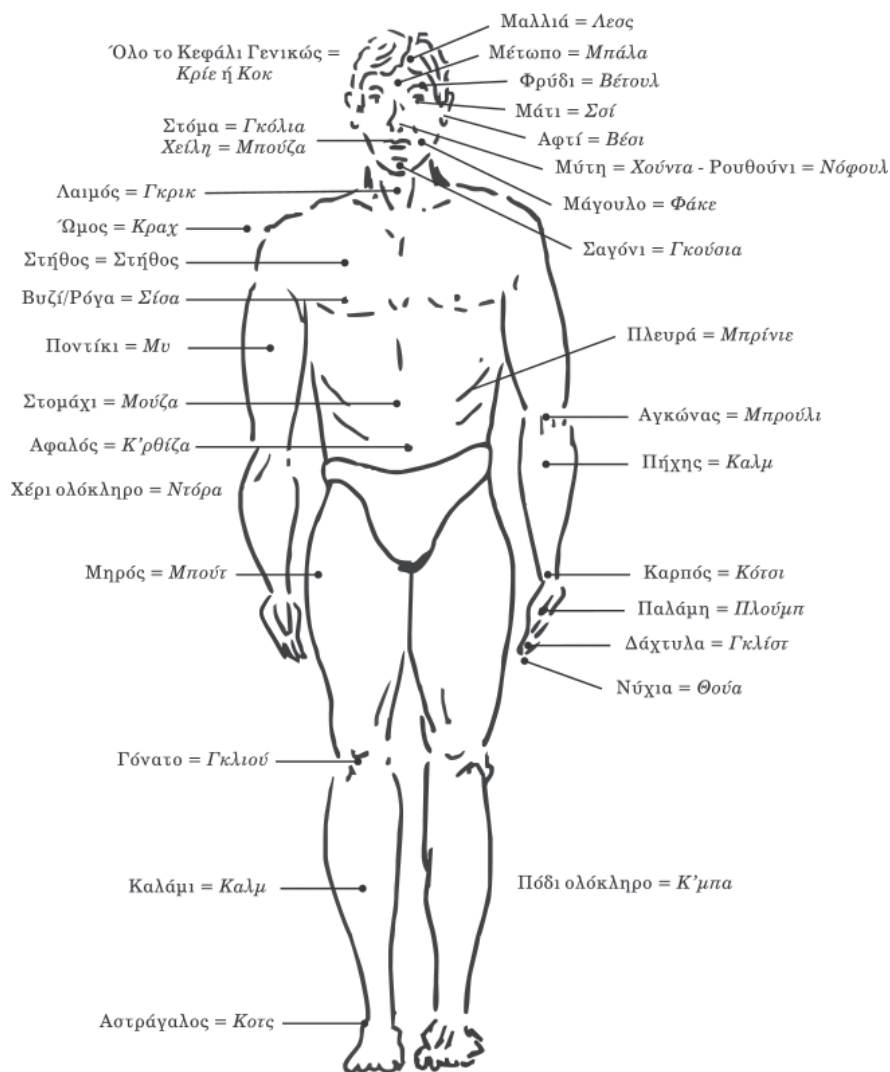
Ακόμα ένα γράμμα που παίζει μεγάλο ρόλο είναι και το «σ», το οποίο όταν χρησιμοποιείται στην αρχή μιας λέξης δηλώνει στέρηση, είναι δηλαδή στερητικό. Μπαίνει (σχεδόν) πάντα μπροστά από το **κα-** που προέρχεται από το ρήμα **καμ** το οποίο σημαίνει **έχω**. Είναι καλύτερα να κάνουμε μια ανάλυση αυτού του ρήματος διότι θα το βρούμε σε παράδειγμα πολλά επώνυμα που χαρακτηρίζουν τους «έχοντες».

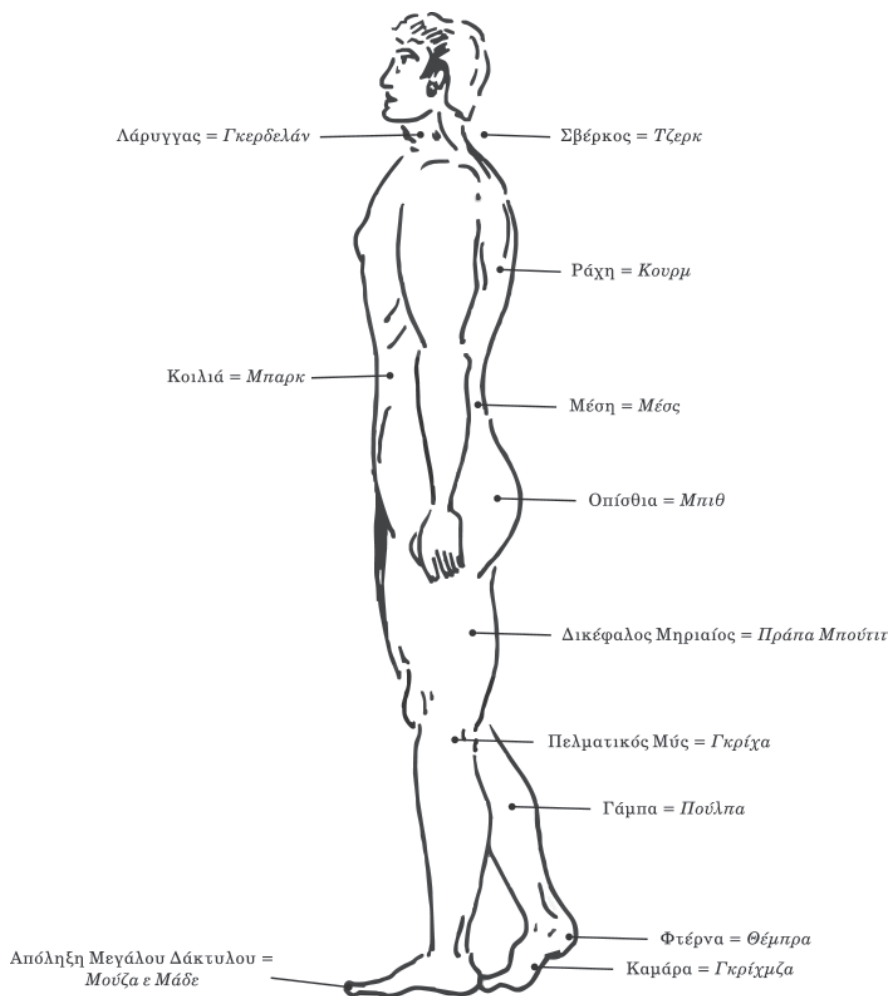
KAM = έχω	(Σ)KAM = δεν έχω	NEBE KEMI = εμείς έχουμε
KE = έχεις	(Σ)KE = δεν έχεις	ΓΙΟΥΒΕ KENI = εσείς έχετε
KA = έχει	(Σ)KA = δεν έχει	ATA KAN = αυτοί έχουν
KEMI = έχουμε	(Σ)KEMI = δεν έχουμε	NEBE ΣKEMI = εμείς δεν έχουμε
KENI = έχετε	(Σ)KENI = δεν έχετε	ΓΙΟΥΒΕ ΣKENI = εσείς δεν έχετε
KAN = έχουν	(Σ)KAN = δεν έχουν	ATA ΣKANN = αυτοί δεν έχουν

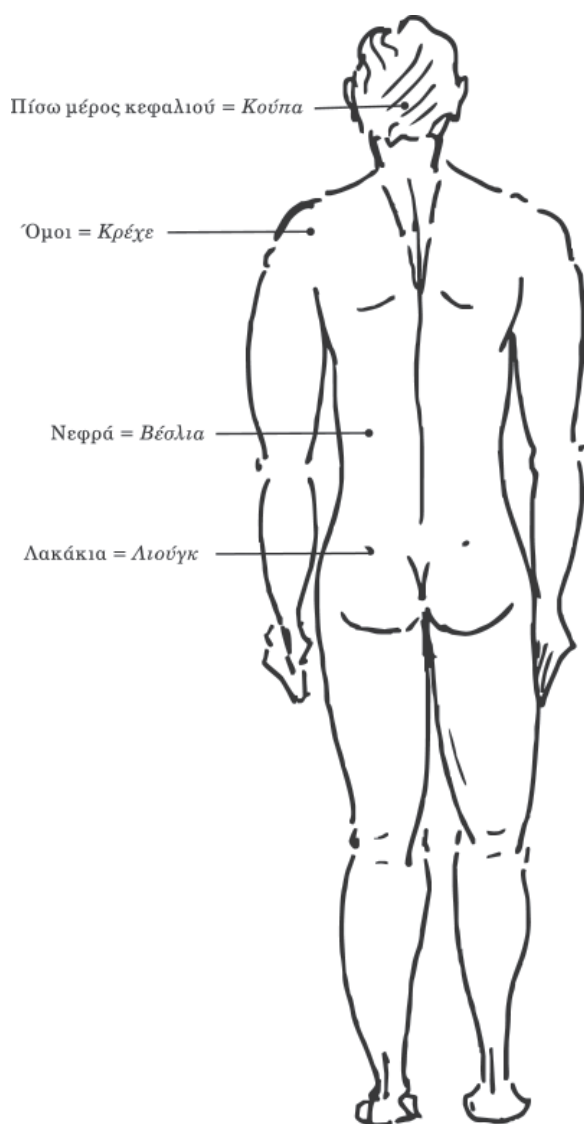
Εκτός από το «σ», υπάρχει και άλλο στερητικό το **πα**, το οποίο δηλώνει την στέρηση πραγμάτων, ικανοτήτων και συμπεριφοράς τα οποία όμως κάποιος είχε και πλέον δεν τα έχει. Όταν κάποιος έχει ψωμί, **μπούκα**, να φάει τότε τον αποκαλούμε **καμπούκα**, αν δεν έχει είναι **σκαμπούκα**, ενώ αν θέλουμε να πούμε μεταφορικά ότι δεν έχει «πολλά ψω-

μιά», θα τον αποκαλέσουμε **παμπούκα**. Σε ένα άλλο παράδειγμα, αν κάποιος δεν έχει κότες, **πούλιες**, αλλά κάποτε είχε, τότε τον φωνάζουμε **παπούλια**, όπως και ο **παμπέσης**, ο οποίος είναι αυτός που δεν έχει **μπεσα**, ο ύπουλος.

Ονομασίες ανθρώπινων μελών και οργάνων στα Αρβανίτικα

Ανδρικά βαφτιστικά ονόματα και οι παραλλαγές τους στα Αρβανίτικα

ΑΓΓΕΛΟΣ: Αντζελής, Τζελής

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ: Νάσος, Νάσης, Νάκος, Νάκας, Νάσιος,
Σούλης

Νασιάκος: ο μικρός Θανάσης

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ: Λέκος, Λέκας

Λεκάκος: ο μικρός Αλέξανδρος

ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ: Σίλαγος, Σίλας

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ: Τάσος, Τάσης, Τάτσης

ΑΝΕΣΤΗΣ: Νάστος, Νάστας

Ναστούλης: ο μικρός Ανέστης

ΑΝΔΡΕΑΣ: Ντρίτσας, Ντρίτσουλας

Ντίτσης: ο μικρός Ανδρέας

ΑΝΘΙΜΟΣ: Θίμης

ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ: Μένης, Μένιος

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ: Μπίλιας, Βάσιας, Βάσος

ΓΕΩΡΓΙΟΣ: Λιόλιος, Λώλος, Λιόλης

Λιολίτσης: ο μικρός Γιώργος

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ: Ράσης, Λιάσης,

ΓΡΗΓΟΡΗΣ: Γληγόρης

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ: Μίτρος, Μίτσης, Μήτσος, Μητρούσης

Μητσάκος: ο μικρός Δημήτρης

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ: Δήμος, Δήμας, Τένης

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ: Βάγγος, Τζέλης, Τζέλας, Τζέκ

Τζέκος: ο μικρός Βαγγέλης

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: Βγενιός, Βγενής

ΕΥΘΥΜΙΟΣ: Θύμιος, Θύμης

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ: Στάθας

ΗΛΙΑΣ: Λιάκος, Λιάκας, Λιάς, Λης

Λιάσκος: ο μικρός Ηλίας

ΗΡΑΚΛΗΣ: Γερακλής

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ: Θέμης, Κλής, Μιστοκλής, Μίστος

ΘΩΜΑΣ: Μούλης (από το χαϊδευτικό Θωμούλης)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ: Κώτσιος, Κώτσης, Κώτσος

ΛΕΩΝΙΔΑΣ: Λιωνίδης, Λιωνής

ΜΕΝΕΛΑΟΣ: Μηνάς

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ: Μίλτης, Μίλτος, Μιλτιγιάδης

ΜΙΧΑΛΗΣ: Μίχας, Μίχος

ΝΙΚΟΛΑΟΣ: Κολιός, Κόλιας

Κολιάκος: ο μικρός Νικόλας

ΞΕΝΟΦΩΝ: Φώνης, Φώντας, Ξένος

ΟΔΥΣΣΕΑΣ: Δυσσέας, Δυσσές

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ: Πανούσης, Παναής, Πάνος

Νότης: ο μικρός Παναγιώτης

ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ: Τσεβάς, Παράσκος

ΠΕΡΙΚΛΗΣ: Κλης

ΣΠΥΡΙΔΩΝ: Πήλιος

Πήλιουρης: ο μικρός Σπύρος

ΣΤΑΜΕΛΟΣ: Στάμος, Στάμας, Μέλιος

Σταμούλης: ο μικρός Σταμέλος

ΣΤΕΦΑΝΟΣ: Στέφας, Στέφος

ΤΙΜΟΛΕΩΝ: Τίμος

ΤΡΥΦΩΝΑΣ: Τόφωνας

ΦΙΛΙΠΠΟΣ: Φίλης, Φίλιας

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ: Λιάμης

Λιαμάκος: ο μικρός Χαράλαμπος

ΧΡΗΣΤΟΣ: Κίτσος, Κίτσιος

Κιτσάκης: ο μικρός Χρήστος

Γυναικεία βαφτιστικά ονόματα και οι παραλλαγές τους στα Αρβανίτικα

ΑΓΓΕΛΙΚΗ: Κούλα, Κούλια και Κουλίτσα

Κούλιεζα: η μικρή Αγγελική

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ: Κατίνα

Κατίνζα: η μικρή Κατερίνα

ΑΜΑΛΙΑ: Μαλή

Μαλίτσα: η μικρή Αμαλία

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ: Τασιά

Τασιούλα: η μικρή Αναστασία

ΑΝΤΙΓΟΝΗ: Γόνα

ΑΣΗΜΙΝΑ: Σίμω

ΑΣΠΑΣΙΑ: Πασιώ

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Τσία, Βασίλω, Βάσω, Μπίλιω

Βασούλα: η μικρή Βασιλική

ΒΕΝΕΤΙΑ: Τσάνα (από το Βενετσάνα)

ΓΙΑΝΝΟΥΛΑ: Νούλα

Νούλια: η μικρή Γιαννούλα

ΔΕΣΠΟΙΝΑ: Δέσπω

ΕΙΡΗΝΗ: Ρίνα

Ρινάκι: η μικρή Ειρήνη

ΕΛΕΝΗ: Λένα, Λένη, Λενιώ, Λενάρα

Λένζα: η μικρή Ελένη

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Λευτεριά

Λευτερίτσα: η μικρή Ελευθερία

ΕΡΑΣΜΙΑ: Αρισμή

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ: Βαγγελιώ, Τζέλα

Λίτσα: η μικρή Ευαγγελία

ΕΥΑΝΘΙΑ: Ανθή

Ανθούλα: η μικρή Ευανθία

ΕΥΓΕΝΙΑ: Βγενιά, Βγενιώ

Βγενίτσα: η μικρή Ευγενία

ΕΥΠΡΑΞΙΑ: Πραξιώ, Φραξιώ

ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ: Φροσίνα, Φρόσω

Φροσούλα: η μικρή Ευφροσύνη

ΙΩΑΝΝΑ: Γιαννούλα, Νούλα, Νούλια

ΚΑΛΛΙΟΠΗ: Πόπη, Καλλιόπε, Καλλιοπίτσα

Πίτσα: η μικρή Καλλιόπη

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ: Ντίνα

Κωστούλα: η μικρή Κωνσταντίνα

ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ: Μιγδαλιώ, Μαγδάλω, Μάγδα

ΜΑΡΙΑ: Μάρα, Μαργιώ

Μαριγούλα: μικρή Μαρία

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ: Παναγιού, Νότα

Τίτσα: η μικρή Παναγιώτα

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ: Τσεβή, Βούλα

Τσεβούλα: μικρή Παρασκευή

ΠΟΛΥΞΕΝΗ: Ξένη

ΦΩΤΕΙΝΗ: Φώτω, Φώτα

Φωτούλα: η μικρή Φωτεινή

A

Αρώνης

Προέρχεται από την αρβανίτικη λέξη **αρ** που σημαίνει χωράφι. Αποτελεί παράδειγμα της ταύτισης των αρβανίτικων με τα ομηρικά ελληνικά, κυρίως, στα οποία το *αρ* σημαίνει πεδίο, έδαφος. Οι λέξεις άροση, άροτρο έχουν κοινή ρίζα το **αρ**. Στα αρβανίτικα αυτός που οργώνει, που κάνει την άροση στο χωράφι, λέγεται **αρώνης**, ενώ στη νέα ελληνική λέγεται ζευγάς, εκ του ζεύγους των ζώων που χρησιμοποιεί.

Σημείωση: Η αρβανίτικη γλώσσα είναι πλούσια, και ξεχωρίζει με ακρίβεια τα πάντα, στην προκειμένη περίπτωση ξεχωρίζει τη γη από το χωράφι και το χώμα. Το *χωράφι* λέγεται **αρ** η *γη* λέγεται **δε** και το *χώμα* λέγεται **μποτ**, εξ ου και **Μπότσης**, **Μπότσης**, κ.λπ.. Το *αλέτρι* στα αρβανίτικα λέγεται **παρμέντ** διότι **παρ** λέγεται το ζευγάρι γενικώς (εκτός του ανθρώπινου) και **μεντ** είναι παραφθαρμένο από το ουσιαστικό **μουντ** (ή **μ'ντ**) που σημαίνει *κάνω, παλεύω, προσπαθώ*, ή για την ακρίβεια *καταφέρνω*. Άρα το ζευγάρι της δουλειάς ή του κάματου, αποκαλείται **παρ μούντ** αλλά λόγω της φθοράς που δέχτηκε, επικράτησε ως **παρμέντ-α**.